

ÚLOHA
ŽENY A MUŽA
NA SLOVENSKU V 20. STOROČÍ

Zborník víťazných prác EUSTORY 2012/2013

ÚLOHA ŽENY A MUŽA NA SLOVENSKU V 20. STOROČÍ

Zborník víťazných prác
EUSTORY 2012/2013

autorky: Katarína Mochnacká
Natália Ondáková
Dominika Kecsová

grafická úprava: Photodesign, s.r.o.

© Slovenské centrum pre komunikáciu a rozvoj, n.o, Bratislava 2013
ISBN 978-80-970163-5-7

Všetky priložené materiály boli použité so súhlasom vlastníkov daných materiálov.

Táto publikácia vznikla s podporou Európskej komisie. Reprezentuje výlučne názory autorov a Európska komisia a Slovenské centru pre komunikáciu a rozvoj, n.o. nezodpovedajú za akékoľvek použitie informácií, zdrojov a postojov v nej obsiahnutých.

**ÚLOHA
ŽENY A MUŽA
NA SLOVENSKU
V 20. STOROČÍ**

**Zborník víťazných prác
EUSTORY 2012/2013**

Obsah

Úvod	5
Čo je rodová (ne)rovnosť	7
Študentské práce	
Summary	14
Katarína Mochnacká: Životné príbehy žien v období holokaustu	15
Summary	30
Natália Ondáková: Darina Bancíková – prvá evanjelická farárka na Slovensku	31
Zhrnutie	46
Dominika Kecsovová: The colourful life of women	47

Úvod

Milí čitatelia a priaznivci súťaže EUSTORY,

Sme veľmi radi, že aj tento rok vám môžeme priniesť zborník najlepších troch prác z VIII. ročníka súťaže EUSTORY, ktorý sa niesol v téme meniaceho sa postavenia ženy a muža na Slovensku v 20. storočí.

Tak ako po minulé roky, aj tento rok sme sa rozhodli do témy vnieť okrem historického aj globálno-vzdelávací rozmer. Práve preto bolo našim cieľom zmapovať meniace sa postavenie žien a mužov, teda ich genderových rolí, v spoločnosti v priebehu 20. storočia a poodhaliť zmeny, ktoré v ich postavení nastali, spolu s príčinami týchto zmien. Ako úvod do témy sme preto do zborníku vložili aj krátky úvod k problematike rodovej rovnosti.

Úlohou autorov študentských prác bolo hľadať odpovede na otázky týkajúce sa spôsobov, ktoré podnietili ženy a mužov svojej doby pozeráť sa na svoje úlohy v spoločnosti inými očami, ako sa menil stereotyp nazerania na ich postavenie v spoločnosti na konci 20. storočia v porovnaní s jeho začiatkom. Zároveň boli cenným výsledkom aj získané informácie o špecifikách v postavení mužov a žien v regiónoch alebo poznanie tých, ktorí svojim životným príbehom išli proti spoločensky zaužívaným normám.

Do súťaže svojimi prácami prispelo 84 študentov v dvoch kategóriách (individuálne a skupinové práce) zo 17 rôznych škôl na celom Slovensku. Ocenenie v kategórii individuálne práce získali tri študentky, v kategórii skupinové práce sme ocenili dve prvé, dve druhé a jedno tretie miesto. Kompletné umiestnenia, ako aj názvy prác, nájdete v tabuľke nižšie.

Tento rok sme prijali aj prvú audiovizuálnu prácu od študentov SOŠ Andyho Warhola v Medilaborciach, pod vedením Mrg. Róberta Čeremetu, filmový medailónik k práci nájdete na našej webovej stránke v sekcii Naše aktivity / Súťaž EUSTORY.

Tešíme sa, že súťaž na Slovensku stále vzbudzuje u študentov a učiteľov záujem a zároveň veríme, že aj budúci ročník prinesie nové, zaujímavé a aktuálne témy, ktoré obohatia nielen študentov, ale aj nás čitateľov.

Želáme príjemné a inšpirujúce čítanie.

Erika Mácsayová
Koordinátorka EUSTORY na Slovensku

Ocenené práce

Kategória: INDIVIDUÁLNE PRÁCE

Poradie	Meno študenta	Názov práce	Škola
1.	Katarína Mochňacká	Životné príbehy žien v období holokaustu	Gymnázium Leonarda Stöckela, Bardejov
2.	Natália Ondáková	Darina Bancíkova – prvá evanjelická farárka na Slovensku	Gymnázium Varšavská cesta, Žilina
3.	Dominika Kecsovová	The colourful life of women	Gymnázium J. Lettricha, Martin

Kategória: SKUPINOVÉ PRÁCE

Poradie	Meno študenta	Názov práce	Škola
1.	Ema Zorkóczyová Nina Holičková Petra Rafaelisová	Feminizácia školstva v 20. storočí zachytená na základných a stredných školách v Žiari nad Hronom	Gymnázium Milana Rúfusa, Žiar n. Hronom
1.	Gabriela Mičurová Michaela Buňáková	Lida Mlichová – prvá dizajnérka knihy	Gymnázium Varšavská cesta, Žilina
2.	Radka Ivaničová Jakub Črha	Iron Women	Gymnázium Milana Rúfusa, Žiar n. Hronom
2.	Zuzana Knapeková Karin Fronková	Svadba včera a dnes	Gymnázium Milana Rúfusa, Žiar n. Hronom
3.	Veronika Rišňovská Samuel Gáfrik	Helena Rišňovská, prvá vysokoškolsky vzdelaná žena v obci Čab	Gymnázium Milana Rúfusa, Žiar n. Hronom

ČO JE TO RODOVÁ (NE)ROVNOSŤ?¹

¹ Text o rodovej rovnosti bol adaptovaný zo vzdelávacieho online modulu, ktorý je dostupný na portáli www.monda.eu, ktorý vydavateľ vedie. V prípade záujmu o ďalšie materiály o danej téme, či už obsahové alebo metodické, nájdete ich v **Librii – Informačnom centre globálneho vzdelávania**, kde vám aj radi poradíme pri výbere či tvorbe učebných plánov pre žiakov a študentov všetkých vekových kategórií.

Čo je to rodová (ne)rovnosť?

V tejto časti publikácie čitateľom v skratke predstavíme problematiku rodovej rovnosti, ktorú sme sa v rámci VIII. ročníka súťaže EUSTORY rozhodli spolu so študentmi stredných škôl aplikovať na dejepisnú tému *Meniace sa postavenie žien a mužov na Slovensku v 20. a 21. storočí*.

Hneď v úvode uvádzame krátky kvíz, v ktorom si čitateľ otestuje nakoľko je v tejto oblasti doma. Kvíz je pripravený aj na prípadné použitie vo vyučovaní. V nasledujúcich riadkoch potom čitateľa nájdú prehľad základných pojmov týkajúcich sa tejto témy, tak ako boli využité aj vo výskumných prácach študentov.

Čo viete o rodovej rovnosti

- 1. Prečo ženy zarábajú o štvrtinu menej než muži?**
 - a. Lebo vykonávajú priemerne o štvrtinu menej práce.
 - b. Lebo existujú v spoločnosti predsudky o tom, že ženská práca je práca nižšej hodnoty ako mužská.
 - c. Lebo muži vykonávajú náročnejšiu a zodpovednejšiu prácu.
- 2. Prečo otcovia nie sú považovaní za rovnako dobrých rodičov ako matky?**
 - a. Lebo biologicky nie sú dostatočne spôsobilí na starostlivosť o deti.
 - b. Lebo legislatíva vymedzuje materstvo ako psychologicky predurčené na starostlivosť matky.
 - c. Lebo otcovia sú v spoločnosti vnímaní ako menej schopní rodičia než matky.
- 3. Prečo chlapci neplačú?**
 - a. Lebo dievčatá sú viac emocionálne a chlapci viac racionálni.
 - b. Nie je to pravda, chlapci plačú, ale menej - ich biologická štruktúra to neumožňuje v takej miere, ako dievčenská (ženská).
 - c. Nie je to pravda, spoločnosť však plač u mužov toleruje menej, než u žien - považuje to u mužov za prejav slabosti.
- 4. Prečo veríme, že muži sú z Marsu a ženy z Venuše, keď sme všetci doma na Zemi?**
 - a. Lebo vďaka predsudkom veríme, že muži a ženy sú „opační“, hoci to nie je pravda.
 - b. Lebo ženy a muži si v mnohých veciach nemôžu porozumieť.
 - c. Lebo muži sú silní a racionálni a ženy sú krásne a emocionálne.
- 5. Čo je rodová rovnosť?**
 - a. Rovnosť žien a mužov v zamestnaní.
 - b. Rovnosť žien a mužov.
 - c. Rovnosť medzi ľuďmi bez ohľadu na pohlavie.
- 6. Čo sú rodové stereotypy?**
 - a. Predstavy (predsudky) o mužskosti a ženskosti, ktoré sú základom rodovej diskriminácie.
 - b. Ustálené formy správania žien a mužov.
 - c. Tradície, ktoré sa odovzdávajú po rodovej línii v každej rodine.

Odpovede: 1b, 2c, 3c, 4a, 5c, 6a

Na začiatok si pomôžeme vedeckým experimentom, ktorý zrozumiteľným spôsobom ilustruje, o čo v problematike rodovej (ne)rovnosti ide, a aké sú jej implikácie na postavenie žien a mužov v spoločnosti.

Vedecký experiment:

Malé bábätko leží v postieľke a dospelí ho majú opísať.

Jednej skupine, ktorej povedali, že je to dievčatko, sa zdalo, že je milučká, nežná, peknučká, trochu plače a chceli by si ju pritúliť.

Druhá skupina, pre ktorú je to isté bábätko chlapček, ho vidí ako malého valibuka, čo má silný hlas a krásne pästičky, je to taký malý krikľúň.

Tretej skupine nikto neprezradil, či je to chlapček, alebo dievčatko, ale požiadali ich, aby sa s ním chvíľu pohrali. Chvíľu boli bezradní, nevedeli, čo majú robiť a ako s ním zaobchádzať. Po chvíli sa však predsa len rozhodli, že je to chlapček a dvíhali ho vysoko, ukazovali mu izbičku a detské hračky. Tí, ktorí sa rozhodli, že je to dievčatko, sa jej prihovárali, hladili ju a túlili si ju k sebe.

Otázky na zamyslenie či diskusiu:

- Podľa čoho ľudia „vedeli“, či je bábätko chlapček alebo dievčatko?
- Prečo ľudia nevedeli zaobchádzať s bábätkom bez toho, aby poznali jeho pohlavie?
- Bola „mužskosť“ a „ženskosť“ bábätká v experimente posudzovaná podľa jeho biologického pohlavia?
- Výskum ukázal, že „mužskosť“ a „ženskosť“ jednotlivca ovplyvňuje to, ako naňho/na ňu reaguje okolie. Myslíte si, že vaše okolie - rodina, priatelia, zamestnávateľ - by sa k vám správali inak, ak by ste mali opačné pohlavie, než to, ktoré máte v rodnom liste?

Rod je pojem, ktorý označuje „kultúrne pohlavie“. Znamená, že to, čo zapríčiňuje odlišné vnímanie žien a mužov, ženskosti a mužskosti v spoločnosti, nie sú pohlavné (biologické) odlišnosti, ale predstavy spoločnosti, ktoré s našimi telami nesúvisia. Rôzne kultúry charakterizujú mužskosť a ženskosť odlišne - to, čo je v jednej kultúre, v jednej dobe považované za ženské, je v inej dobe či krajine považované za mužské, alebo to nijako s mužskosťou a ženskosťou ľudí v danej spoločnosti nespájajú.

Pojem rod tak nie je len náhradou za slovo pohlavie, netýka sa len osôb, ale celej sociálnej reality – aj o správaní zvykneme hovoriť, že je mužské, alebo ženské, niektoré zamestnania označujeme za ženské, iné za mužské. Rod označuje aj to, akým spôsobom vnímame realitu, akým spôsobom hodnotíme javy a akým spôsobom nám naše okolie formuje naše možnosti aj limity.

Rod umožňuje lepšie porozumieť tomu, ako vznikajú v spoločnosti nerovnosti medzi ženami a mužmi, ale aj tomu, prečo sú ženské a mužské aktivity či charakteristiky vnímané ako nerovnocenné.

Pojem rod zdôrazňuje skutočnosť, že to, ako sa spoločnosť správa k ženám a mužom, ako vníma mužskosť a ženskosť, nesúvisí s našimi telami, ale s našimi predstavami. To, že žena (a nie muž) porodí dieťa, totiž neznamená, že žena (a nie muž) vykonáva všetky domáce práce, navštevuje s dieťaťom lekára a podobne. Všetky tieto aktivity totiž nesúvisia so skutočnosťou, že má maternicu, ale s predstavou, že tieto aktivity sú „ženské“.

Rodová rovnosť je stav, kedy rod nie je určujúcim prvkom v živote spoločnosti, kedy tak rovnosť príležitostí žien a mužov, ako aj inštitúcie a jazyk nespôsobujú nerovnosti založené na nerovnocennom chápaní mužskosti a ženskosti, vrátane iných rodových identít – nie len de iure, ale hlavne de facto. Rodová rovnosť sa dá definovať ako rovnaká viditeľnosť, rovnaké postavenie a rovnaká účasť žien a mužov vo všetkých sférach verejného aj súkromného života. Jej cieľom je presadzovať plnohodnotnú účasť žien a mužov v spoločnosti. Predovšetkým v kontexte ľudských práv je rodová rovnosť vnímaná ako fakt, že medzi ženami a mužmi neexistujú žiadne špecifické rozdiely, ktoré by akýmkoľvek spôsobom ospravedlňovali obmedzený prístup k ich plnému využívaniu práv.

Netýka sa pritom len žien a mužov, ale aj inštitúcií, jazyka, kultúry a ďalších súčastí spoločnosti. Rodová rovnosť tak zohľadňuje situáciu, v ktorej sa jednotlivci nachádzajú.

Príklad

Juraj je učiteľ, štyridsiatnik, v tomto čase na rodičovskej dovolenke, ktorého manželka pracuje v banke.

Ak je politická podpora zameraná len na „ženy“, môže sa stať, že opatrenia na zosúladzovanie práce a rodiny budú nastavené len pre matky, rovnako ako ďalšie benefity. Juraj tak podporu, ktorú by potreboval, nedostane.

Aj keď z hľadiska **pohlavia** je Juraj muž, jeho životná situácia v oblasti práce a rodiny je **rodovo** zaťažená starostlivosťou, ktorú zväčša vykonávajú ženy.

Rodová rovnosť a rovnosť žien a mužov preto nie je to isté. Rodovo znevýhodnené môžu byť aj celé segmenty hospodárstva, vnímané ako ženské – školstvo, zdravotníctvo, sociálne služby a podobne.

Otázky na zamyslenie či diskusiu:

- Ktoré povolania sú vnímané ako mužské a ktoré ako ženské?
- Ktoré povolania sú považované za prestížne – ženské alebo mužské?
- V ktorých povolaniach ľudia zarábajú viac – v mužských alebo ženských?

Rodová rovnosť znamená taký stav, kedy to, aké má niekto pohlavie, alebo či niekto vykonáva prácu „mužskú“ (policajt), alebo „ženskú“ (zdravotná sestra) nemá vôbec žiadny vplyv na jeho/jej životnú situáciu – podobne, ako nemá vplyv na náš príjem, postavenie, vzdelanie či prestíž farba našich očí.

Rodovú nerovnosť a jej príčiny si opätovne ukážeme prostredníctvom príbehu Malého Wila Shakespeara a jeho sestry Wilmy. Ide o príbeh inšpirovaný textom *Vlastná izba* z pera spisovateľky Virginie Woolfovej.

Malý Wil Shakespeare má sestru Wilmu – dvojča. Sú rovnako nadaní, obaja milujú knihy a aj sami sa pokúšajú písať. Kým Wila rodičia podporujú, celé dni môže snívať, premýšľať a písať, Wilme dohovárajú, aby sa radšej sústredila na svoje povinnosti – kto to kedy videl, aby dievča len tak vyseďovalo a čarballo si. Wilma musí pomáhať – má doma povinnosti, musí sa naučiť, ako byť dobrou manželkou a matkou. Wil sníva vo svojej izbe a skúša rýmy. Wilma nemá izbu, nemá čas skúšať, čo vie. Len potajomky niečo napíše na útržok papiera, ale ráno to odnesie vietor. Obaja majú talent, túžby a sny. Ale len jeden z nich má priestor pre ich naplnenie.

Príčinou rodovej nerovnosti sú také predstavy o mužskosti a ženskosti, ktoré uztvárajú jednotlivcov v obmedzujúcich hraniciach a vytvárajú východisko nerovnováhy moci – inej hodnoty mužského a ženského.

Napríklad v našej spoločnosti sa mužskosť spája s výkonom a racionalitou, preto na trhu práce, v politike, vo vede či všade tam, kde je výkon a racionalita určujúcou hodnotou, sú vnímané ženy ako menej vhodné, či dokonca menej hodnotné. Na druhej strane, ženskosť sa spája skôr s emocionalitou, starostlivosťou a obetavosťou, čo zapríčiňuje, že muži sú vnímaní ako „druhoradí“ rodičia. Prevláda dojem, že otcovia nie sú schopní rovnako kvalitne sa postarať o dieťa, ako matky. Štruktúry, ktoré takéto predstavy produkujú sú rodové roly, normy a stereotypy.

Rodová (ne)rovnosť na Slovensku

Otázka rodovej rovnosti či nerovnosti sa samozrejme týka aj Slovenska. To, ako a či vôbec sa mení postavenie žien a mužov v našom geografickom priestore, nám napovedia aj tri vybrané študentské práce, ku ktorých čítaniu sa práve dostávate.

Autorky pri výskumnom procese vychádzali z vyššie spomínaných východísk, zároveň však využívali metódy historického výskumu, pracovali v archívoch či zaznamenávali takzvanú „*oral history*“ prostredníctvom osobných stretnutí s pamätníkmi. Veríme, že týmto spôsobom sa nám spoločne podarilo prepojiť dve zaujímavé oblasti, vďaka čomu sa práce môžu stať prínosom tak pre oblasť rodovej rovnosti, a tým v širšom kontexte pre oblasť ľudských práv, ako i pre povedomie o našich dejinách.

We Can Do It

ŠTUDENTSKÉ PRÁCE

SUMMARY

Life stories of women during holocaust

*Katarína Mochnacká
Leonard Stöckel grammar school, Bardejov*

Human rights are universal and inalienable, or so is written in the Universal Declaration of Human Rights. Emancipation of women, however, was halted by the second world war, where progressive deprivation of individual freedoms and rights happened not only to Jews (who were, of course the main victim), but also to women generally (after the accession of HSĽS to power on 6. 10. 1938).

This topic – situation of women as representatives of the era of 1939-1945, which means the era of Hitler, fascism and eugenic laws – has only been approached by Slovak historians in recent years. That is also the main reason for choosing this topic. That is why the women themselves, or through diaries, letters, memoirs and own literary works, have the precedent right to tell us memories of a life now unimaginable. They provide a picture of the era, the society and individual cruelties of the holocaust.

My decision to process individual personal stories of women during Second World War was also fostered by my personal meeting with families of Bardejov citizens interned in concentration camps during the 70th memorial of deportation.

Životné príbehy žien v období holokaustu

Katarína Mochnacká
Gymnázium Leonarda Stöckela, Bardejov

Úvod

„Každý je oprávnený na všetky slobody a práva, ktoré ustanovuje táto deklarácia, bez akéhokoľvek ohľadu na rasu, farbu, pohlavie, jazyk, náboženstvo, politické a iné zmysľanie, národnosť alebo sociálny pôvod, majetok, rod alebo iné postavenie.“

(Článok 2, Všeobecná deklarácia ľudských práv)

Ľudské práva sú univerzálne a neodňateľné, tak sa píše vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv. Emancipácia žien však aj napriek tomu bola v 20. storočí zastavená druhou svetovou vojnou, kedy došlo k postupnému odoberaniu jednotlivých práv a slobôd nielen Židom (ktorých sa to pravdaže týkalo v najväčšej miere), ale aj žien všeobecne (na Slovensku po nástupe HSLŠ k moci 6. 10. 1938).

Touto témou – postavenia žien ako sprostredkovateľiek doby v rokoch 1939-1945, teda v období vplyvu Hitlera, fašizmu a eugenických zákonov – sa začali na Slovensku zaoberať historici až v posledných rokoch. To je aj hlavný dôvod výberu našej témy. Práve preto nám ženy samy alebo prostredníctvom denníkov, listov, memoárov či vlastnej tvorby – kníh, majú prednostné právo vyrozprávať spomienky na dnes už pre nás nepredstaviteľný život. Podávajú tak obraz doby, spoločnosti a konkrétnych prípadov krutostí holokaustu.

K rozhodnutiu spracovať osobné príbehy žien v období 2. svetovej vojny prispelo aj stretnutie s rodinami bývalých Bardejovčanov internovaných do koncentračných táborov pri príležitosti 70. výročia deportácií, a taktiež naše členstvo v medzinárodnom Výbore na záchranu bardejovského kultúrneho dedičstva a v AP Archive website (www.aparchive.com).

1. Postavenie slovenských žien v kontexte dejín

Ak vynecháme historicky nie celkom spoľahlivé teórie o matriarcháte, dejiny stoja na jedinom rodovom princípe – patriarcháte, teda na rodinnej sústave na čele s mužom. Spoločenské postavenie žien v uplynulých storočiach bolo určené v prvom rade príslušnosťou k stavu a zároveň prirodzenou biologickou funkciou matky.¹

Keďže sa ženy nepovažovali za právne spôsobilé, niektorí autori prirovnávajú ich postavenie k stavu predmetov. Dokonca aj povinná školská dochádzka ako najdôležitejší aspekt otvárajúci cestu k presadeniu sa, ktorá bola zavedená v roku 1777 (Ration Educationis Márie Terézie), sa dievčat týkala len v minimálnej miere. Právo na vzdelanie bolo podmienené finančným zabezpečením rodiny a jej názormi na rozsah vedomostí, ktoré by mala budúca matka mať, aby mohla svoje deti vychovávať a starať sa o ne. Dôležitosť výučby sa teda kládla na zvládnutie domácich a ručných prác, až popri nich sa rozvíjali umelecké schopnosti či jazykové znalosti.

Ako uvádza Tünde Lengyelová vo svojej práci Slovensko na ceste k rodovej rovnosti, v ceste k osamostatneniu sa žien po právnej stránke veľkou mierou prispel zákon č. 23 z roku 1874, ktorý stanovoval, že sa ženy po dosiahnutí plnoletosti (vtedy vo veku 24 rokov) vymanili spod právomoci otca a dovtedy, kým neuzavreli manželstvo, boli podľa práva samostatnými osobami.

¹ http://www.sociologia.sav.sk/cms/uploaded/1147_attach_equal_rovnost_sk.pdf (citované 1. 1. 2013)

V Uhorsku sa občiansky zákonník začal spracovávať až koncom 19. storočia a snemovni bol predložený roku 1915. Tu bol problém o niečo zložitejší ako v ostatnom svete, keďže Slováci boli súčasťou Rakúsko-Uhorska. Jediným celonárodným ženským spolkom v tom období bola Živena so sídlom v Martine, ktorá vydávala časopis Dennica. V 4. čísle z r. 1901 Elena Maróthy-Šoltéssová píše: „Rodina, domácnosť neprestane byť najprvším poľom pre ženine schopnosti, a ona ani neopustí ho iba vo výnimočných prípadoch. Práve preto, že „ženin vlastný svet“ je rodina a rodina je základ národa, majú ženy nezastupiteľné miesto v národe.“²

Tento názor sa v podstate nezmenil ani do roku 1940, dôkazom je plagát uverejnený v Novej žene, ktorý zobrazuje Ideál ženy ako matky (Príloha A.1). Úloha a postavenie žien v spoločnosti prešlo v histórii zmenami, avšak ich emancipácia v 20. storočí bola zastavená druhou svetovou vojnou, keď došlo k postupnému odoberaniu jednotlivých práv a slobôd. To, o čo tak tvrdo bojovali a na čo mali právo, strácajú. Režim prvej Slovenskej republiky charakterizujeme ako totalitný, jeho konanie často vykazovalo porušovanie základných práv.

Príkladom je intervencia Hlinkovej slovenskej ľudovej strany (HSĽS) do odboru školstva – sprísnenie možnosti štúdia ženám (tie tvorili necelú štvrtinu až šestinú celkového počtu poslucháčov Slovenskej univerzity) a vylúčenie študentov židovského pôvodu. Obmedzujúce opatrenie zdôvodňovali štátne orgány úsilím vrátiť ženu rodine. Žena v prvej polovici 20. storočia, resp. v rokoch existencie prvej ČSR, mala priestor na vlastnú sebarealizáciu ohraničenú dvoma poľmi: zamestnaná, ekonomicky nezávislá, vzdelaná žena verus žena v domácnosti.

Deklarovaná občianska, sociálna a politická rovnosť žien a mužov trvala necelých dvadsať rokov. Po nástupe HSĽS k moci (6. 10. 1938) sa postavenie občanov v štáte rýchlo menilo – zavedením princípu nerovnosti pred zákonom. Súčasne sa obmedzili práva žien, napr. ich vytláčaním z verejného, politického a hospodárskeho života. Zmenu chápania postavenia žien v štáte nový režim deklaroval vo vládnom vyhlásení autonómnej vlády vo februári 1939, v ktorom sa prijala zásada, že vydaté ženy treba vrátiť rodinnému krbu, kde je ich pravé miesto.

Jednotlivé práva, ktoré si ženy za celú svoju históriu tak doslova vydobýjali, postupne strácali – právo na vzdelanie, sebarealizáciu, slobodu prejavu, atď. Stali sa tak akýmisi tieňmi mužov, ktorí menili svet vo svoj prospech a nebáli sa uchýliť aj k radikálnejším praktikám zavádzania „všeobecného blaha“ proti nepriateľom – zvonku nanútená identita prostredníctvom rasovo podmienenej legislatívy spojila dovedy heterogénnu skupinu do jedného celku, označeného za nepriateľa slovenského národa.³

Nástup HSĽS k moci sprevádzala tiež likvidácia plurality názorov, zavedenie cenzúry masmédií, čistky, zásahy do náboženského života. Zaujímavosťou je, že účasť na brannej výchove bola povinná pre mužov vo veku od 6 do 50 rokov, ako i ženy vo veku od 6 do 30 rokov.⁴ Prípravou na vojnu teda prešli rovnako všetci, bez rozdielu pohlavia. Vtedy sa už neprihliadalo na nežnosť ženského pohlavia a jej najdôležitejšiu úlohu funkcie matky. Ak išlo o nepriateľa, musel bojovať každý. Jozef Tiso vo funkcii predsedu autonómnej vlády Slovenskej krajiny v októbri 1938 vyhlásil: „Kresťanského režimu sa nemusí nikto báť, nebude siahať k retorziám, bude milosrdným, nebude sa opierať po cudzích teóriách a vzoroch.“

V rovnakom duchu sa niesol aj jeho rozhlasový príhovor večer 14. marca, keď slúbil, že židovská otázka sa bude v novovytvorenom štáte určite riešiť, no nie „nenávisťne, brutálne a surovo, ale po kresťansky“. Hneď nato, v apríli 1939 však schvaľoval protizidovské zákony, ktoré prijal Snem Slovenskej republiky.⁵

2 ŠOLTÉSOVÁ, E.: O ženskej otázke. In: Dennica, 5, 1902, 4, s. 72

3 VRZGULOVÁ, M.: 4.4.3. Holokaust v životných príbehoch žien. In: Na ceste k modernej žene. SAV, Bratislava 2011, s. 406. ISBN 978-80-224-1189-9

4 BAKA, I.: Politický systém a režim Slovenskej republiky v rokoch 1939-1940. Vojenský historický ústav, Bratislava 2010. s. 251. e-ISBN 978-80-89523-12-2

5 KAMENEC, I.: Jozef Tiso a holokaust na Slovensku. In: Historická revue. SAHI Bratislava. roč. XXI, č.4-5/2010, s. 53. ISSN 1335-6550

Ženy boli v podstate dvojnásobnými obeťami – ako ženy a ako Židovky. Ako konštatuje Y. Bauer v knihe historičky Maríny Zavackej: „...postavenie žien na verejnosti v tradične ortodoxných židovských rodinách strednej a východnej Európy bolo určite nižšie než postavenie ich manželov, otcov a bratov. [...] Hoci v niektorých oblastiach boli ortodoxné Židovky ekonomicky aktívne, ich rola v spoločenskom a politickom živote bola v lepšom prípade druhotná.“ Čím sa moc, akákoľvek moc – vláda, cirkev, muži – cítia viac ohrození, tým brutálnejšie prostriedky voči spoločnosti alebo voči slabším skupinám používajú.

Protižidovské nariadenia slovenskej vlády z rokov 1938 – 1945 znamenali koniec akejkoľvek seberealizácie mimo rodiny a komunity. Zásadne porušili práva na slobodu a nakoniec siahli na ľudské práva a životy Židov a Židoviek na Slovensku. Bolo a je v záujme žien a ich budúcich generácií, aby „*princípy rovnosti a spravodlivosti strážili, lebo...*“ – podľa českej historičky Marie Neufoldovej – „...sú bližšie ich prirodzenosti ako prirodzenosti väčšiny mužov.“

2. 2. svetová vojna a holokaust v Bardejove

Ako uvádza Slovenská cesta židovského kultúrneho dedičstva, organizovaná židovská komunita v Bardejove vznikla až v prvej tretine 19. storočia, kedy si Židia za hradbami mesta vybudovali tzv. *židovské suburbium*. Zaoberali sa roľníctvom, remeselníctvom, boli majiteľmi mliekarní a jatiek. Židia obchodovali vo veľkom s drevom, obilím a vínom, ktoré vyvážali.⁶ Zakladali si spolky, najvýznamnejšie z nich boli Chevra Mirjam, bol to ženský spolok na podporu a zabezpečenie vena pre nemajetné dievčatá a spolok na ochranu vzácných kníh. Jedinou dnes zachovanou modlitebňou spolku Chevra Bikur je Cholim na Kláštornej ulici v Bardejove. (Príloha A.2).

Historik Ladislav Lipscher v diele *Židia v slovenskom štáte 1939-1945* systematizuje štyri chronologické fázy opatrení proti Židom: ako prvé vymedzenie pojmu Žid (vyhlásenie štátu z 18. 4. 1939, vládne nariadenie č. 63), po druhé vyradenie Židov z verejného a hospodárskeho života, po tretie – zaistenie Židov a ich koncentrácia, po štvrté – smrť. Zásahy do práv občanov však zasiahli aj nežidovské obyvateľstvo – napr. zákon z októbra 1939 o konfiškácii majetku toho, kto sa dopustil alebo chystal dopustiť trestného činu. Títo mohli byť neskôr zbavení aj štátneho občianstva.

V roku 1938 tvorilo židovské obyvateľstvo v Bardejove 8,5-percentnú menšinu (Príloha B.1), v roku 1940 však už v meste žilo 2441 Židov (28,7% z celkového počtu obyvateľov). Pred deportáciou tu žilo 2700 Židov, vrátilo sa ich asi 30.⁷ V roku 1942 bolo 3700 Židov z Bardejova a okolitých miest deportovaných do nacistických koncentračných táborov. Dnes však v meste nežije ani jeden Žid.

V roku 2012 sme si pripomínali 70. výročie deportácií Židov z Bardejova (plagát je v prílohe A.4). Pri spomienkovom ceremoniáli v utorok 15. mája 2012 sa odohralo slávnostné privítanie bývalých židovských obyvateľov Bardejova a ich potomkov z celého sveta – Nový Zéland, Austrália, Kanada, USA, Izrael. Nasledovali príhovory zúčastnených a čítanie mien židovských rodín z Bardejova. Na konci sa udeľovali ocenenia Spravodlivých z Bardejova za zásluhy a pomoc počas vojny. Počas pobytu týchto Židov sme mali osobnú skúsenosť s ich ochotou vyrozprávať nám ich rodinné príbehy a udalosti, ktoré opisujú deportácie i stratu príbuzných. V súčasnosti sa pokúšame spojiť s týmito osobami, aby sme ich výpovede mohli aj písomne zaznamenať, a tým zachovať aj pre budúce generácie.

6 ŠVANTNEROVÁ, J.: Kapitoly z dejín bardejovských Židov. In: Almanach Muszyny. rocznik wydawany spoločným wysitkem autorov a redakcie, 2006. s. 115. ISSN 1234-6276

7 BARJÁNY, E., DOJČ, Ľ.: Židovské náboženské obce na Slovensku. Vydavateľstvo VESNA, Bratislava 1991. s. 354. ISBN 80-85128-56-X

3. Zo životných príbehov žien

Ženy si viac než samotné udalosti – ako je vojna – všímajú ich dôsledky. Tieto dôsledky avšak nereflektujú v rovine spoločenskej, ale v rovine všedného dňa, ako udalosti ovplyvnili život ich rodiny a ich samotné. Zborník príspevkov *Proceeding of the Conference: Women surviving the holocaust* proklamuje, že ženy a muži odpovedali na rasové besnenie odlišne – kým ženy v getách a táboroch prežívali vo vzájomnej blízkosti, muži svoj osud vnímali skôr izolovane, jeden od druhého. (Přehled historických udalostí v letech 1918 –1989; vypracovala PhDr. Dana Musilova, CSc.) Taktiež, „Čím všeobecnejšie a abstraktnejšie sú výpovede, tým nespoľahlivejšie sú pre rekonštrukciu toho, čo bolo dávno prežívané a zažité... a naopak, čím konkrétnejšie a osobnejšie sú výpovede precízne zadelené v čase a priestore, tým sú spoľahlivejšie. Preto je také dôležité rvať na konkrétnych skúsenostiach.“⁸

Využívanie osobných svedectiev tých, ktorí prežili holokaust, stále vyvoláva prudké diskusie. Nadácia Milana Šimečku (A.4) využíva metódu orálnej histórie na prípravu svojich vzdelávacích aktivít, pri svojej publikačnej činnosti a pri poskytovaní uceleného pohľadu na históriu holokaustu špecialistom, študentom i laickej verejnosti.⁹ Biografie sa líšia od iných komunikačných schém viacerými znakmi. Rozprávajú sa v nich príbehy a dejinné udalosti, ktoré nútia k tomu, aby rozprávač zaujal stanovisko k sebe samému v konkrétnom sociálnom svete.

V ženských biografiách je príznačné vykresľovanie najbližšieho, dôverne známeho sveta prostredníctvom rodinných, príbuzenských či priateľských väzieb. „*Boli sme traja súrodenci. Nebohý otec, nebohá matka a nebohá babička žila s nami. Boli sme šiesti, šiesti sme tvorili rodinku. Ja som bola najstaršia medzi nimi. Chodila som do školy, vychodila som päť tried ľudovej, štyri meštianky. Moji bratia boli o tri roky mladší jeden a druhý o šesť rokov bol mladší. [...] Žili sme skromne a nebohí rodičia žili veľmi usporiadaným životom. Snažili sa nás vychovať čestne a pracovito... Otec nebohý bol obchodník, mal taký malý obchod. Mamka bola domáca, ale aj mamička pracovala.*“ (svedectvo z NMS č. 33, nar. 1928)

3.1. Téma porušovania práv

Ide o postupné vydávanie nariadení prvej slovenskej vlády, ktorá pod nátlakom Hitlera zavádzala aj násilné opatrenia proti nepriateľom štátu. „*Slovenský snem v Bratislave už vtedy vydával rad za radom zákony na obmedzovanie židovského `škodcovstva` [...] Niekedy v tom období po-maľovali raz v noci židovské obchody... [...] a každú chvíľu nás zaskočili nové ponižujúce nariadenia: napríklad odovzdať do určeného termínu všetko zlato, striebro a šperky, ktoré rodina vlastnila, potom zas kožušiny. [...] Okrem zákazu chodiť na korzo, bol ešte zákaz chodiť do kaviarní, do kina – to boli také opatrenia, aby nás načisto vylúčili z verejného priestoru. [...] v roku 1941 sa uzákonil tzv. Židovský kódex o právnom postavení Židov.*“¹⁰

3.1.1. Právo na vzdelanie

Bartolomej Krpelec (1879-1957), ktorý bol slovenským historikom a školským pracovníkom, podal správu o stave židovského školstva, v ktorej na celý okres Bardejova pripadali len dve židovské školy – tzv. *Cheder* – ktoré avšak mohli navštevovať len chlapci. Jana Juráňová odpovedá na otázku či bolo bežné, že v prostredí židovskej neologickej obce ženy študovali na vysokých školách: „*Neštudovali zďaleka všetky, v mladosti mojej matky to bola skôr výnimka, rovnako ako v iných spoločenských vrstvách a náboženských komunitách.*“ Vzdelanostnú úroveň chlapcov teda nedosahovali židovské dievčatá, ale ani dievčatá vo všeobecnosti. „*V tridsiatom deviatom, štrnásteho marca, to už skutočne bolo na škole velice pre nás ťažko. My sme boli jedna trieda,*

8 Dorr, M.: Kto nezažil čas. Skúsenosti žien v druhej svetovej vojne a rokoch potom. CAMPUS, Frankfurt/New York 1998.

9 <http://www.nadaciamilanasiimecku.sk/> (citované 1. 1. 2013, 20:52)

10 KALINOVÁ, A.: V rozhovore s Janou Juráňovou. ASPEKT, Bratislava 2012. s. 63. ISBN 978 -80-85549-95-9

kde bolo prevažná časť Češiek, a bolo nás tam asi trinásť židovských dievčat. To bola čisto dievčenská trieda a vtedy sme pocítili, čo to je byť v nemilosti. [...] a spolužiačky sa jedna druhej báli [...] Ale môžem povedať, že naša triedna profesorka M., prišla za nami a hovorila: 'Dievčence, držte sa, musíte to vydržať, raz bude ináč.' To jej teda nikdy sme nezabudli. [...] Potom nastala výmena profesorov, pretože všetci českí profesori do konca roku odišli od nás. My sme ešte jeden rok v tej škole vydržali, no ale potom už bol numerus nullus a museli sme všetky školu opustiť.' (svedectvo z NMŠ č.91, nar. 1926)

Záznam z prostredia štátnych škôl, ktoré navštevovali ako Slovenky, tak i Češky, Židovky a ostatné zástupkyne minoritných skupín, nám presne podáva, ako zákony HSLS ovplyvnili výučbu a následne aj jej zákaz. Ide o postupné zavádzanie jednotlivých zákonov od miernejších až k tým radikálnym. Čo ale nezostalo bez následkov. Jana Juráňová: „Na východnom Slovensku bolo v tejto generácii zopár lekárk. [...] Mnohé židovské ženy pracovali v obchodoch spolu so svojimi mužmi, zároveň sa starali o deti a domácnosť.“

Tu je presne popísaný život a postavenie typickej slovenskej ženy v 20. storočí. Len pomáhať mužovi a popri tom sa starať o domácnosť. Nemali dostatočné vzdelanie, v ich prípade teda nemohla nastať nejaká výraznejšia sebarealizácia mimo sféry rodiny.

3.1.2. Právo na slobodu vyznania

Je všeobecne známe, že práve proti judaizmu Hitler namieril svoj hnev. Židia boli masovo internovaní a vyvražďovaní. No už predtým boli nútení zaprieť svoju vieru. „Pre nás bolo napríklad aj veľmi ťažko to, že pred každým vyučovaním a po každom vyučovaní sa od toho dňa začalo modliť. To bol pre nás taký ubíjajúci moment, nakoľko sme na toto neboli zvyknutí.“ (svedectvo NMŠ č. 91, nar. 1926) v projekte Nadácie Milana Šimečku podarilo zachovať aj spomienku na udalosť, keď sa katolíci takpovediac vzbúrili: „Spomínam na jeden zážitok, ktorý bol cez mobilizáciu, a to bolo na židovský Nový rok, keď bola vlastne tá mobilizácia vyhlásená, že celá mládež vyšla hore v kostole na chór a spievala sa hymna Kde domov můj.“ (svedectvo NMŠ č.91, nar. 1926)

3.2. Téma holokaust

Židovský holokaust či šoa patrí v dejinách ľudstva k najtragickejším udalostiam, ktoré ho postihli. Jednou z foriem zanechaného svedectva je memoárová literatúra – spomienky autorov, ktorí prežili hrôzy koncentračných táborov a rozhodli sa ich sprítomniť ako memento svojim blízkym súčasníkom, ako i ďalším generáciám. Často nejde o profesionálnych autorov (poeta doctus) a ich práce sú neraz „len“ vo forme zápiskov, denníkov či poznámok, ponúkajú nám však cenný historicko-spoločensky a autentický pohľad na danú dobu.¹¹ Ako konštatovala americká profesorka komparatívnej literatúry Sara.

R. Horovitz – „...korene nedôvery k rodovej perspektíve pri štúdiu holokaustu tkvejú v presvedčení, že pozornosť upriamená na ženy alebo rodové otázky počas holokaustu by mohla zatieniť holokaust samotný, oslabiť jeho obľudnosť na 'domácku histoire des femmes' (históriu žien).“¹² Z gender hľadiska však neexistuje „väčší“ alebo „menší“ holokaust, avšak utrpenie a jeho prežívanie bolo u mužov a žien rozdielne. Je dôležité ešte poukázať na fakt, že kým bádanie o ženách v holokauste má svoje začiatky v 80-tych rokoch 20. storočia, keď sa štúdium holokaustu vo svete nachádzalo na akomsi pomyselnom vrchole, na Slovensku ide o počiny posledných rokov.¹³

11 ŠUŠA, I.: Talianska a slovenská memoárová literatúra s témou holokaustu. 2009. s. 7 (http://is.muni.cz/th/169872/ff_d/disertace_2008.doc.pdf citované 1. 1. 2013 20:50)

12 VRZGULOVÁ, M.: 4.4.3. Holokaust v životných príbehoch žien. In: Na ceste k modernej žene. SAV, Bratislava 2011, str. 404. ISBN 978-80-224-1189-9

13 VRZGULOVÁ, M.: 4.4.3. Holokaust v životných príbehoch žien. In: Na ceste k modernej žene. SAV, Bratislava 2011, str. 403. ISBN 978-80-224-1189-9

3.2.1. Deportácie a selekcia

„Prišiel ten deň, keď vyšla vyhláška o deportácii židovských dievčat. Bolo to v novinách a asi aj vylepené po celom meste. Viem len, že k nám domov nijaký zvolávací lístok neprišiel. Ale vedelo sa, že všetky slobodné židovské dievčatá a mladé ženy vo veku od pätnásť do tridsať rokov sa majú prihlásiť na dvore židovskej neologickej ľudovej školy. [...] Vedelo sa, že dievčatá pôjdu niekam za hranice len s malým kufrikom.“¹⁴ Takto opisuje svoje spomienky na vyhlásenie núteného vystahovania sa Jana Juráňová. Mnoho dievčat nemalo také šťastie ako ona. Prvý transport zo Slovenska odišiel 25. marca 1942. Tisíc mladých žien a dievčat zo Šarišsko-Zemplínskej župy v Poprade nastúpilo do dvadsiatich piatich dobytčích vagónov (do každého štyridsať). O niekoľko hodín neskôr boli podrobené selekcii na rampe osviečimského tábora. O prvých chvíľach transportu DA 66 v Osviečime píše historička Vlasta Kladivová: „V prijímacom bloku museli odložiť svoje veci, z ktorých si nemohli nechať ani vreckovku a iné denné potreby, a zvliekli sa donaha.“

Potom im ostrihali vlasy až na temeno. [...] Potom vyfasovali väzenské oblečenie – tmavomodrú pánsku košeľu s úzkymi bielymi prúžkami. Margita Schwalbová, nedoštudovaná lekárka, ktorá prišla do Osviečimu druhým ženským transportom 28. marca 1942, a ktorá prežila, v spomienkach uviedla: „V prvých transportoch boli len mladé ženy vo veku 15-30 rokov. Boli to ženy, ktoré už z domu prišli ponížené, olúpené a izolované, ale ktoré ešte nestratili nádej. Naivne i počas transportu verili, že – ako im bolo oznámené – idú za prácou do továrni v Ríši. Po príchode do Osviečimu ich ovládol pocit neuveriteľného poníženia a šoku. [...] Po rannom apele ženy nastupovali do najťažších prác pri búraní domov, stavbe ciest, vysušovaní rybníkov atď.“¹⁵

Na jednej strane pracovali ako muži, no na strane druhej boli ponižované aj ako ženy: „To bolo jedno, či bol január, alebo február. Všetky ženy sa vyzliekli donaha a museli odovzdať svoje šaty a tie išli na takzvanú dezinfekciu. Celý deň nahé pobehovali pred esesákmi – aj v zime, aj v snehu – po tábore.“ (svedectvo NMŠ č. 10, nar. 1915)

Prišli aj o svoje vlasy – tzv. korunu krásy každej ženy. Tretí transport s mladými židovkami prišiel do Osviečimu 2. apríla 1942, bolo v ňom 965 osôb, štvrtý transport z nasledujúceho dňa viezol 997 Židoviek. V piatom a šiestom transporte, ktoré došli do Osviečimu 13. a 17. apríla 1942, boli už aj mladí muži. Podľa E. Neumannovej, svedkyne transportu zo Žiliny 17. júla 1942, vyzerala selekcia takto: „...Muži museli ísť na jednu stranu, ženy opačným smerom. Hneď na stanici boli oddelené staré ženy a matky s deťmi, väčšie deti stáli zvlášť. Šli sme pešo do tábora Osviečim, kde bol vtedy umiestnený aj ženský tábor. Netušili sme, že sme prešli selekciou a bola nám daná možnosť k prežitiu...“¹⁶ „Ale prišiel, tak bolo, povel, muži na jednu stranu, ženy s malými deťmi na druhú stranu. [...] No to bol snáď posledný pohľad, keď sme mohli sa vidieť (plač). Matka išla s mladším bratom, otec sa medzi mužov zaradil a ja so sestrou sme sa snažili zostať spolu. [...] Ale každý hovoril, abych sa považovala za staršiu, tak som povedala, že som staršia. Viem, že sme dostali taký odznak – Heftling – a číslo. Od toho momentu sme boli čísla a žiadne meno. Pamätám si – Heftling dreihundertachtundneunzig – to do dnešného dňa mi zostáva v pamäti, to moje číslo a žiadne meno.“ (svedectvo NMŠ č.87, nar. 1929).

Strata práva na vlastné meno je už len ďalším fragmentom kúska devalvácie hodnôt spoločnosti, ak si spomenieme na vyjadrenia J. Tisa o „kresťanskom riešení židovskej otázky“. „Keď príde reč na deportácie Židov zo Slovenska na jar 1942, niekedy sa hovorí: ‚ved' sa nevedelo, kam ich berú‘. Moja odpoveď je: ‚A prečo vôbec dovolili, aby ich niekam brali proti svojej vôli. [...]‘. Keď niekto povie, že o tom sa u nás vôbec nevedelo, tak môžem pokojne namietnuť, že ja som to vedela už vtedy, keď som chodila do ľudovej školy.“¹⁷

14 KALINOVÁ, A.: V rozhovore s Janou Juráňovou. ASPEKT, Bratislava 2012. s. 70. ISBN 978 -80-85549-95-9

15 MLYNÁRIK, J.: Dejiny Židů na Slovensku. Vydavateľstvo Academia, Praha 2005. s. 193. ISBN 800 -200-1301-6

16 MLYNÁRIK, J.: Dejiny Židů na Slovensku. Vydavateľstvo Academia, Praha 2005. s. 194. ISBN 800 -200-1301-6

17 KALINOVÁ, A.: V rozhovore s Janou Juráňovou. ASPEKT, Bratislava 2012. s. 34. ISBN 978 -80-85549-95-9

3.2.2. Život v táboroch

„Deti sa v tábore prakticky nevyskytovali až do jesene štyridsaťštyri. Pretože boli splynované pri príchode všetky i s matkami. Ale prišli tam ženy tehotné. A keď tehotné ženy porodili, tak boli za deň alebo za dva splynované aj s tým deckom...“ (svedectvo NMŠ č. 10, nar. 1915). Margita Schwabová, ktorá prežila Osvienčim zaznamenala terajšiu atmosféru takto: „Každý večer bol plný zúfalstva. Matka hľadala dcéru, už ju nenašla, pretože bola medzitým usmrtená fenolom, dcéra volala matku, ale tá ju už nepočula, lebo ju usmrtil plyn.“¹⁸ Zvlášť ťažký bol život žien v Osvienčime – oslabnuté ženy podľa esesákov nemali právo ani na základnú hygienu (niekoľko mesiacov nevylenená bielizeň bola bežným javom, a taktiež aj premnožené blchy). Do 20. júla 1942 bolo zo Slovenska vysídlených asi 53 tisíc osôb. Okrem Židov toto číslo zahŕňalo aj politických väzňov, zločincov, homosexuálov, Rómov, Svedkov Jehovových, postihnutých ľudí vyžadujúcich liečbu a nevyhovujúcich Slovanov. Čakali ich rovnaké podmienky a osud.

3.2.3. Koniec vojny

Margita Schwabová opisuje posledné splynovanie slovenských Židoviek takto: „Prežilo len okolo 2300 žien, väčšinou z prvých transportov. Prišli – ešte 'takmer' deti – z náručí svojich matiek, naivní, nevedomí a behom tých niekoľkých mesiacov prežili najväčšie inferno 20. storočia. Videli, ako ich matka bola hodená na auto smerujúce do plynovej komory, ako ich sestru, priateľku idúcu vedľa nich v rade, vytiahli a odviekli do bloku smrti. Videli, ako mŕtvolu ich susedky ohryzovali potkany. [...] Boli to práve ony, kto prežil najťažšie obdobie tábora.“

So sledovaním rodovej determinovanosti životopisných rozprávání sa odzrkadľuje aj určitá ženskosť: spôsob interpretácie, témy sociálneho postavenia žien (strata práva na vzdelanie, vykonávanie rovnako namáhavej práce ako muži), časté citové výlevy (nehanbia sa za plač), ktoré si môžeme všimnúť v ukážkach z výpovedí. Do popredia vystupuje veľmi častý motív rodiny a zvlášť matky, ktorá bola častou bojovníčkou – zvládla niekedy viac ako statní muži. „Musím povedať, že dodnes obdivujem moju matku za to, že bola tak pevne rozhodnutá, že tam jednoducho nepôjdem. [...] Mala som v tom čase sedemnášť rokov, ale keď si to predstavím – pustiť ešte aj pätnásťročnú dievčatú samy niekam, nevedno kam a prečo 'na robotu'. Pošuškávalo sa tiež, že ich možno berú do nemeckých bordelov. Že ma nevzali, bola len a len zásluha mojej mamy. Mala odvahy dotiahnuť to do konca. Otec, ktorý inak miloval riziko, bol v tom ohľade pasívny.“¹⁹

Môžeme viesť dohady o tom, či za to vďaka materinskému citu alebo vyššej miere zachovania si svojej ľudskosti v hraničných situáciách života než muži, ktorí svojou prirodzenou nadržanosťou a násilnosťou, mužskou malichernosťou sami sebe, vykopali hrob. Hrôzy koncentračného tábora avšak nevymizli ani koncom vojny: „...a naraz, kde sa ich vzalo, desať ich bolo, šikmookých Rusov, a na povaly ju znásilnili, hej.“ (svedectvo NMŠ č. 7, nar. 1925) Spoločným znakom v naratívoch je snaha žien zabudnúť na tragédie predchádzajúceho obdobia.

Chceli sa predovšetkým zaradiť do „normálneho života“ – vrátiť sa do školy, vyštudovať, nájsť si prácu a založiť si rodinu: „Tak po vojne som študovala na vysokej škole. Dokončila som štúdium a učila som. Mala som dve deti, jedného syna, jednu dcéru, a chcem ešte podotknúť, že v lágri som si zaumienila, že deti budem učiť takej nenávisti ku všetkému, čo to spôsobilo, a k tým ľuďom. A zaujímavé je, že som to nevedela. Ani svoje deti som nikdy nevychovala v nejakej nenávisti [plačlivo].“ (svedectvo z NMŠ č. 23, nar. 1921)

18 MLYNÁRIK, J.: Dejiny Židů na Slovensku. Vydavateľstvo Academia, Praha 2005. s. 198. ISBN 800 -200-1301-6

19 KALINOVÁ, A.: V rozhovore s Janou Juráňovou. ASPEKT, Bratislava 2012. s. 71. ISBN 978 -80-85549-95-9

4. Literatúra podáva obraz doby

Historický výskum podielu Židov na kultúre v dejinách Slovenska má značné medzery a pociťujeme to hlavne pri skúmaní podielu Židov na slovenskej literárnej tvorbe. Zatiaľ najvýznamnejším židovsko-slovenským autorom bol Gejza Vámoš, ktorý sa predstavil dielom *Ulomená haluz* (zaoberal sa v nej otázkou rovnoprávnosti ľudí). V židovských obciach na Slovensku sa narodilo a vyrástlo aj mnoho úspešných osobností:

Samuel Fischer (zakladateľ svetoznámeho nakladateľstva), Adolf Czukor (magnát americkej kinematografie) a mnohí ďalší. A tu sa dostávame k záhade – kam sa podeli ženy? Ved' aj ony mali vlohy a talent, aj ony mali analogické práva ako muži, aj ony si pretrpeli obdobie holokaustu a aj ich prínos bol a je dôležitý aj dnes. Nenachádzajú sa, takpovediac, v tieni mužov? (pozn. autorky)

Za podpory Múzea Osvienčim vznikla kniha zozbieranej beletristickej literárnej tvorby ľudí, ktorí prežili Osvienčim a prostredníctvom poézie či prózy vyjadrili svoje spomienky. Ide o ľudí z celého sveta, ale slovenské zastúpenie v tomto indexe sme hľadali márne.

V poslednej dobe (od začiatku 21. storočia) však už vyšlo už v porovnaní s predchádzajúcim storočím viac knižiek a osobných svedectiev žien, ktoré prežili koncentračné tábory, holokaust, či iné formy útlaku a potupy zo strany nacistickej ideológie. V knihe Agneši Kalinovej „*V rozhovore s Janou Juráňovou*“ (obálka knihy je v prílohe A.3) vyrozprávala táto rodená Košičanka vraj krátke, ale o to úmernejšie 20. storočie. Jej rozprávanie je obsiahnuté aj v tejto práci, v 4. kapitole: Zo životných príbehov žien. Jana Juráňová sa narodila 15. júla 1924 a pre neárijský pôvod ju postihol zákaz študovať na strednej škole. Na jar 1942 ušla pred deportáciou do Maďarska, no obaja jej rodičia zahynuli v koncentračnom tábore. Po vojne vyštudovala Filozofickú fakultu Univerzity Komenského a stala sa novinárkou, redaktorkou *Nového Slova*, prekladateľkou, filmovou a politickou publicistkou.

Pokiaľ ide o autorov memoárovej literatúry, oproti stovkám publikovaných spomienok, je slovenská produkcia memoárov s problematikou holokaustu omnoho skromnejšia. Aj napriek tomu sa nám podarilo vypátrať niekoľko diel slovenských emigrantov. Levi Gil, vlastným menom Fero Goldner, spolu s manželkou Chanou Gilovou, vlastným menom Viera Poláčková, a švagrom napísali knihu *Osudy jednej rodiny* (A.7). Kniha je rozdelená na 34 kapitol a na rozdiel od mužských príbehov Chana vo svojej časti knihy zaznamenáva spomienky od narodenia a podrobný popis rodiny a jej koreňov. Ženská autorka je oveľa faktografickejšia a opisnejšia.

Ďalšou autorkou je Kathryn Winterová, ktorá emigrovala a dnes žije a pôsobí v Kalifornii. V roku 1998 vydala v Spojených štátoch amerických spomienkovú prózu *Katarína* (A.6). V slovenčine vyšla až v roku 2003 vďaka prekladu Ľubice Chorváthovej v edícii *Judaica Slovaca*. Autorka v diele (kompozične rozdelenom na prológ, 18 kapitol a epilóg) zobrazuje obdobie od februára 1942 až po oslobodenie. Jeho špecifikom je, že autorka v ňom vystupuje ako dieťa, čomu sú prispôsobené i reflexie – t. j. hodnotenie situácie z pohľadu dieťaťa, v medziach jeho intelektu.²⁰

Dôležitú úlohu však aj tak zohrávajú reálie – najmä deportácie Židov. Iboja Wandall-Holmová, rodáčka z Liptovského Mikuláša (*1923) napísala v Dánsku autobiografiu *Európsky román*, ktorý sa stal v zahraničí bestsellerom. Paradoxne, dielo *Zbohom, storočie* (A.8), na Slovensku vychádza až v roku 2003 a vzniklo voľným prekladom autorky z dánčiny. V diele sa prelínajú dve tváre Európy – „*na jednej strane osvietená, multikultúrna spoločnosť, kde rôzne národnosti a náboženské vyznania nažívajú spolu, ak aj nie v absolútnej harmónii, tak aspoň v dialógu, a na*

²⁰ ŠUŠA, I.: Talianska a slovenská memoárová literatúra s témou holokaustu, s. 116 (http://is.muni.cz/th/169872/ff_d/disertace_2008.doc.pdf, 6. 2. 2013 17:27)

*druhej strane spoločnosť, kde sa vnútorné protiklady vyrovnávajú pomocou násilia a diktatúry.*²¹

Iby Knill je na Slovensku známejšia autorka, jej kniha *Žena bez čísla (A.9)* sa dá bez väčších problémov zohnať v každom kníhkupectve. V knihe opisuje okrem iného transport do koncentračného tábora Osvienčim – Brezinka, kde jej na zápästie nevytetovali číslo. Dodnes netuší, či na ňu zabudli, alebo neoznačili ani ďalších z transportu.

Analógie a diferencie sme našli v zobrazovaných motívoch (leitmotív straty práv, slobôd, identity a dôstojnosti, motívoch cesty a prežitia). Mnohých slovenských židovských autorov, ktorých uvádzame, slovenskí recipienti nepoznajú. Touto prácou sa teda pokúšame o nápravu.

21 http://www.google.sk/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CC8QFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.fhv.u.mb.sk%2Fapp%2FaccountPropertiesAttachment.php%3FkernelUserID%3DID%26ID%3D10%2003&ei=148SueKrPMKQtQaJg4DwBQ&usg=AFQjCNEeCTmTCpOTFJy5wKjA_N_L86_uNDA&sig=2=UjRiL_OCsum71Vpcp_RT2a9A&bv=m=b-v.41934586,d.Yms (6. 2. 2013 18:16)

Záver

V tejto práci sme sa zaoberali systematizáciou a podaním obrazu života obyvateľov prvej Slovenskej republiky (1939-1945) zo životných príbehov žien a historikov, keďže práve toto bádanie malo značné medzery. Ženské naratívy, s ktorými sme pracovali, sú naozaj detailnejšie, s ťažiskom na rodinné príbehy a stratu vlastných práv. Štýlom ťažiska rozprávania sa teda výrazne odlišovali od mužských, boli do značnej miery podmienené ich doterajšou snahou o dosiahnutie rovnosti (rovnaké právo na vzdelanie, ...).

Preukázali sme, že následky arizácie a ostatných zákonov postihli aj nežidovské obyvateľstvo. Vyhľadávaním v odborných publikáciách a pomocou Nadácie Milana Šimečku, ktorá nám sprístupnila svoje naratívy, taktiež aj písomnými záznamami Múzea Osvienčim, sa nám podarilo ozrejmiť úlohu a postavenie ženy v danom období – bola hlavne matkou, manželkou, dcérou, či priateľkou – pole jej pôsobenia sa vzťahovalo na sféru rodinného života. To vychádzalo z kontextu doby a historickej podmienenosti jej úlohy (pred vojnou boli ženy považované len za matky). Negatívny vplyv antiemancipačných a antisemitských zákonov prvej slovenskej vlády zastavil možnosť jej seberealizácie. Práve k týmto záverom sme dospeli pri podrobnejšom výskume problematiky postavenia žien v spoločnosti. Taktiež chceme podotknúť, že náš výskum je ešte v prograse a bude doplnený o ďalšie výpovede, ktoré nám zabezpečia potomkovia bývalých Židov z Bardejova.

Prínos práce spočíva v prezentovaní výsledkov práce študentom Gymnázia Leonarda Stöckela a poskytnutie kópie našej práce Knížnici Dávida Gutgesela, ktorá nás o to požiadala.

Prílohy

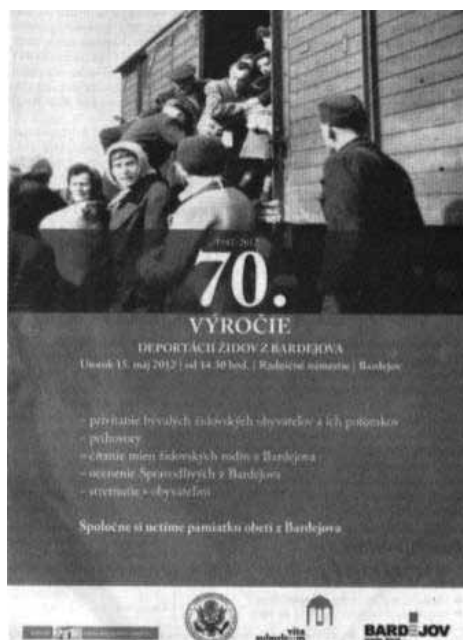
1. Ideál ženy ako matky (Zdroj: ZÁVACKÁ, M.: 4.4.2. „Nová žena“ so starou prachovkou. In: Na ceste k modernej žene. SAV, Bratislava 2011, s. 383. ISBN 978-80-224-1189-9)

2. Bardejovská synagóga Bikur Cholim (Zdroj: BORSKÝ, M., ŠVANTNEROVÁ, J., KRAJMEROVÁ, E.: Slovenská cesta židovského kultúrneho dedičstva. NOVART, s.r.o., Bratislava. s. 29.)

3. Obálka knihy Rozhovory s Janou Juráňovou (Zdroj: Školská knižnica Gymnázia Leonarda Stöckela)

4. Plagát o udalosti 70. výročia deportácií Židov z Bardejova (Foto: Katarína Mochnacká)

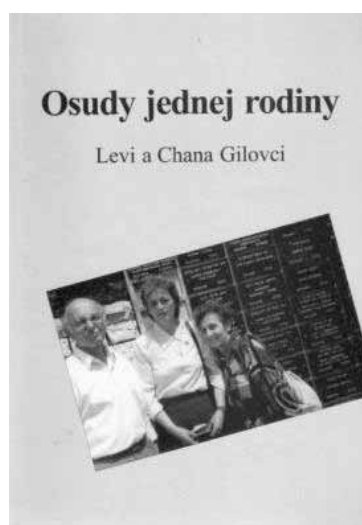

5. Logo Nadácie Milana Šimečku

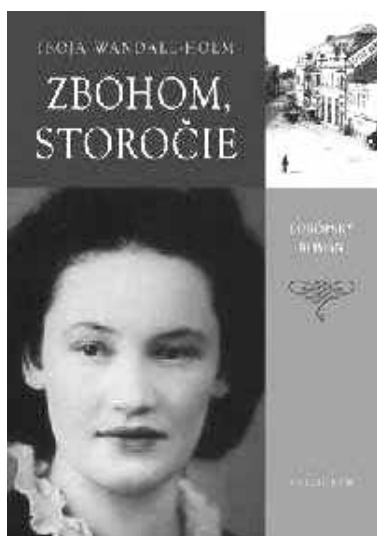
(Zdroj: <http://www.nadaciamilanasidecku.sk/index.php?id=25>)

6. Obálka knihy Kathryn Winterovej (Zdroj: http://books.google.sk/books/about/Katarina.html?id=1p_xmtnkLNuWC&redir_esc=y)

7. Obálka knihy Osudy jednej rodiny (Zdroj: <http://www.webareal.sk/antikvariatIm/eshop/2-1-Knihy/0/5/14492-Osudy-jednej-rodiny>)

8. Obálka knihy Zbohom storočie od Iboje Wandall-Holmovej (Zdroj: <http://nezbednik.mimishop.cz/detail.php?zbozi=190404>)

9. Obálka knihy Žena bez čísla (Zdroj: <http://www.martinus.sk/?ultem=113520>)

B. Tabuľková príloha

Rok	Počet obyvateľov	Slováci	Česi	Rusi	Nemci	Maďari	Poliaci	Židia	Rómovia	Iní
1938	7 912	6341	235	130	21	127	61	669	320	6

1. Rozvrstvenie obyvateľov Bardejova podľa národností v r. 1938

(Zdroj: ŠVANTNEROVÁ, J.: Kapitoly z dejín bardejovských Židov. In: Almanach Muszyny. rocznik wydawany spoločným wysitkiem autorov a redakcie, 2006. s. 113. ISSN 1234-6276)

Zoznam použitej literatúry

- BAKA, I.: Politický systém a režim Slovenskej republiky v rokoch 1939-1940. Vojenský historický ústav, Bratislava 2010. e-ISBN 978-80-89523-12-2
- BARJÁNY, E., DOJČ, L.: Židovské náboženské obce na Slovensku. Vydavateľstvo VESNA, Bratislava 1991. ISBN 80-85128-56-X
- BORSKÝ, M., ŠVANTNEROVÁ, J., KRAJMEROVÁ, E.: Slovenská cesta židovského kultúrneho dedičstva. NOVART, s.r.o., Bratislava
- KICZKOVÁ, Z.: Pamäť žien. Vydavateľstvo IRIS, Bratislava 2006. ISBN 80-89018-96-3 (www.womensmemory.net)
- KAMENEC, I.: Jozef Tiso a holokaust na Slovensku. In: Historická revue. SAHI Bratislava. roč. XXI, č.4-5/2010. ISSN 1335-6550
- KALINOVÁ, A.: V rozhovore s Janou Juráňovou. ASPEKT, Bratislava 2012. ISBN 978-80-85549-95-9
- LIPSCHER, L.: Židia v Slovenskom štáte 1939-1945. Print servis, Bratislava 1992
- MLYNÁRIK, J.: Dejiny Židů na Slovensku. Academia, Praha 2005. ISBN 80-200-1301-6
- NEUDORFLOVÁ, M. L.: Několik poznámek k širším souvislostem tzv. ženské otázky. In: Ženy ve spektru civilizací. Sociologické nakladatelství, Praha 2009. ISBN 978-80-7419-009-4
- VRZGULOVÁ, M.: 4.4.3. Holokaust v životných príbehoch žien. In: Na ceste k modernej žene. SAV, Bratislava 2011, s. 406. ISBN 978-80-224-1189-9
- ŠUŠA, I.: Talianska a slovenská memoárová literatúra s témou holokaustu. 2009. s. 7 (http://is.muni.cz/th/169872/ff_d/disertace_2008.doc.pdf citované 1. 1. 2013 20:50)
- ŠUŠA, I.: Fenomén socializmu v memoároch slovenských židovských autorov. In: Československé reflexe: 1969. (Jazyk, literatúra, kultúra). Editor: Ivo Pospíšil. Brno: Tribunn EU, 2009
- ŠVANTNEROVÁ, J.: Kapitoly z dejín bardejovských Židov. In: Almanach Muszyny. rocznik wydawany spoločným wysitkiem autorov a redakcie, 2006. s. 115. ISSN 1234-6276
- WANDALL-HOLM, I.: Zbohom, storočie. Vydavateľstvo Kaligram, 2003. ISBN 8071495816
- ZÁVACKÁ, M.: 4.4.2. „Nová žena“ so starou prachovkou. In: Na ceste k modernej žene. SAV, Bratislava 2011. s. 383. ISBN 978-80-224-1189-9

Internetové zdroje:

- <http://www.nadaciamilanasimecku.sk/> (citované 1. 1. 2013, 20:52)
- http://www.fphil.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/crs/publikacie/knihy/pamat_zien_pdf.pdf (3. 1. 2013 22:52)
- <http://edah.sk/family/ruzena-radova/132/> (citované 4. 1. 2013 0:41)
- http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f2/Bundesarchiv_Bild_183-N0827-318%2C_KZ_Auschwitz%2C_Ankunft_ungarischer_Juden.jpg (7. 1. 2013 11:29)
- <http://nezbednik.mimishop.cz/detail.php?zbozi=190404> (6. 2. 2013 17:33)
- <http://www.webareal.sk/antikvariati/eshop/2-1-Knihy/0/5/14492-Osudy-jednej-rodiny> (6. 2. 2013 17:33)
- http://books.google.sk/books/about/Katarina.html?id=1p_xmtkLNuwC&redir_esc=y (6. 2. 2013 17:33)
- http://www.google.sk/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CC8QFjA-A&url=http%3A%2F%2Fwww.fhv.umb.sk%2Fapp%2FaccountPropertiesAttachment.php%3FkernelUserID%3DID%26ID%3D1003&ei=148SueKrPMKQtQaJg4DwBQ&usg=AFQjCNEeCTmTCpOTFJy5wKjAN_L86_uNDA&sig2=UjRiLOCsum71VpcpRT2a9A&bvm=b-v.41934586,d.Yms (6. 2. 2013 18:16)

SUMMARY

Darina Bancíková – the first female protestant priest in Slovakia

*Natália Ondáková
Grammar School Varšavská, Žilina*

20th century was one full of advances in technology, education, arts. This affected also the status of women in the society. They acquired numerous rights, which were previously an exclusive domain of men, such as the right to vote. Also, they were trying to succeed in areas, that were traditionally male-dominated. They had to be determined, persistent and patient in order to achieve their dream in the boys-world. As a result, the differentiation into male and female occupations diminished in public perception. In some areas, it is today not unusual for both men and women to perform the same occupation. In some areas, however, it is still not the standard in many other areas.

Darina Bancíková – the first female Protestant priest in Slovakia. A woman, who suffered more than any of us could imagine. The hurts that she felt from her early childhood did not take away who she was – often a live and restless girl. Despite strokes of fate, that she suffered, she always remained like that. After reading her works we realised, that her path, where only God was her help, was very difficult. For that we have to express great admiration. A lot of people would not dare to go down such a thorny path full of obstacles, which she in the end managed with bravado.

There are those people, who wallow in their pain and troubles, and others who start fighting for their happiness and chase after their goals. They will not let remarks, such as “*you won’t make it*” or “*you are not good enough*” discourage them. They fight as long as possible and they never give up. Such as for instance Mrs. Darinka. Wanting to become a (female) priest was strange, scandalous and quite unthinkable for some people.

But despite these sceptics there were people who helped her and they were trying to help her make it. It is also thanks to their help and support, that she reached what she always wanted – the post of a priest in the Protestant church. Nothing discouraged her. She did not give up, even though her path was difficult in some moments. If it was not for her, who knows when the next woman could be found, who would go down this unexamined road.

The work is divided into three chapters. In the first one we look at the social-political developments in Czechoslovakia during 20th century, with focus on some specific turning points. In the second chapter we look closely at the life of Darina Bancíková with emphasis on her studies, work and court trial. The third chapter looks at the topic of women in „male“ positions.

Darina Bancíková – prvá evanjelická farárka na Slovensku

Natália Ondáková
Gymnázium Varšavská cesta, Žilina

Úvod

20. storočie bolo storočie plné zmien v technike, školstve, umení. Toto ovplyvnilo aj postavenie žien v spoločnosti. Získali viaceré práva, ktoré boli dovtedy iba doménou mužov, napríklad volebné právo. Takisto sa postupne snažili uplatňovať v oblastiach, ktoré boli dominantne mužské. Museli byť odhodlané, vytrvalé a trpezlivé, aby dosiahli v mužskom svete splnenie svojich snov. To spôsobilo, že sa diferenciácia na mužské a ženské povolania v povedomí spoločnosti takmer vytratila. V niektorých oblastiach nie je dnes nezvyčajné, keď prácu vykonáva aj žena, rovnako ako muž. V iných oblastiach to nie je ani v 21. storočí samozrejmosťou.

Darina Bancíková – prvá evanjelická farárka na Slovensku. Žena, ktorá si toho vytrpela viac, ako by si hocikto z nás dokázal predstaviť. Bolest', ktorú cítila už v rannom detstve, jej ale nezobrala to, kým bola – mnohokrát veľmi živé a neposedné dievča. Aj napriek ranám osudu, ktoré jej život dal, takou vždy aj zostala. Po prečítaní diela tejto pani sme si uvedomili, že jej cesta, ktorú zvládla len s pomocou Boha, bola veľmi ťažká. Za to jej musíme vysloviť veľký obdiv. Veľa ľudí by sa nikdy neodvážilo zdolať takú trnistú cestu plnú prekážok, ktorú napokon zvládla bravúrne.

Sú ľudia, ktorí sa v svojej bolesti a žiali utápajú, iní začnú bojovať o svoje šťastie a idú si za svojím cieľom. Nenechajú sa odradiť rôznymi poznámkami typu „*To nezvládneš*“ alebo „*Aj tak na to nemáš!*“. Bojujú, kým sa dá, nevzdávajú sa. Ako napríklad pani Darinka. To, že sa chcela stať farárkou, bolo v tej dobe zvláštne, pohoršujúce, pre niektorých ľudí dokonca nemysliteľné. No aj napriek takýmto skeptikom sa našli aj ľudia, ktorí jej pomohli a snažili sa, aby to zvládla. Aj vďaka ich pomoci a podpore sa pani Darinka dostala tam, kam vždy túžila – na post farárky evanjelickej cirkvi. Nič ju neodradilo. Nevzdala sa, aj keď tá jej cesta bola v istých momentoch dosť náročná. Nebyť jej, ktovie kedy by sa našla žena ako ona, ktorá by sa vydala na túto dovtedy neprebádanú cestu.

Na začiatku práce sme si stanovili dva ciele:

Naším hlavným cieľom bolo na osude Dariny Bancíkovej, prvej slovenskej evanjelickej farárky, poukázať na meniace sa postavenie žien na Slovensku v priebehu 20. storočia a poodhaliť zmeny, ktoré v ich postavení nastali, spolu s príčinami týchto zmien.

Druhý cieľ bol zamerať sa na pani Darinu ako ženu v mužskom povolaní, zdôrazniť všetky prekážky, ktoré prekonala a tiež poukázať na rozdielne názory na ženu – farárku.

Po zvolení témy našej práce sme navštívili Krajskú knižnicu v Žiline, kde sme vyhledali literatúru dotýkajúcu sa histórie Československa v 20. storočí, ako aj knihu Dariny Bancíkovej. Po preštudovaní literatúry sme navštívili Štátny archív v Bytči, pobočka Žilina, kde sme vyhledali materiály súvisiace so štúdiom Darinky Bancíkovej. V ďalšej fáze sme sa snažili vyhledáť pamätníkov, ktorí by boli kompetentní a ochotní poskytnúť nám informácie, ako aj spomienky na pani Darinu Bancíkovú. Oslovili sme pamäťové inštitúcie, napríklad Slovenskú národnú knižnicu – Literárne múzeum a Literárny archív, archív Matice slovenskej. Taktiež sme sa skontaktovali s archívom Politických väzňov ZPO, kde nám sprostredkovali materiály dotýkajúce sa od-

súdenia pani Bancíkovej. Ďalšie informácie sme získali od docenta Kovačku, pána Jána Juráša (syn pána Jozefa Juráša), docentky Sidónie Horňanovej. Najväčší význam pre nás mali pamätníci profesor Beloslav Riečan (bratranec pani Bancíkovej), manželia Swanovci, ako aj pán Miroslav Blaho. Prínosom boli informácie od Miroslavy Dunajčíkovej, dcéry pána farára Jána Lacku.

Prácu sme rozdelili do troch kapitol. V prvej kapitole sa zaoberáme spoločensko-politickým vývojom v Československu v 20. storočí, so zameraním na niektoré významné medzníky. V druhej kapitole podrobne rozoberáme život Dariny Bancíkovej s dôrazom na štúdium, zamestnanie a súdny proces. V tretej kapitole rozoberáme problematiku ženy v mužskom povolaní.

1. CHARAKTERISTIKA OBDOBIA

1.1 Vývoj ČSR po vznik Slovenského štátu

Koniec 1. svetovej vojny v roku 1918 priniesol rozpad Rakúsko-Uhorska. Na jeho území vzniklo niekoľko nástupníckych štátov, medzi nimi aj Československá republika, vyhlásená Československým národným výborom²² v Prahe 28. októbra 1918. O 2 dni zinicioval Matúš Dula stretnutie predstaviteľov slovenského politického hnutia do Martina, kde následne prijali Deklaráciu slovenského národa, ktorou sa Slováci prihlásili k spoločnému štátu s Čechmi. Taktiež oficiálne vznikla Slovenská národná rada, ako jediná reprezentantka slovenského národa, na čele s Matúšom Dulom.

Dňa 29. februára 1920 bola prijatá prvá ústava Československej republiky, ktorá zaručovala volebné právo aj ženám, ďalej základné práva a slobody, ako bola sloboda tlače, spolčovania, zhromažďovania, prejavu, slobodu a rovnosť všetkých vierovyznaní a i.²³

Prvé roky existencie boli pre ČSR v oblasti zahraničnej politiky veľmi zložité, najmä v súvislosti s vytváraním a upevňovaním jej hraníc. Jedným z vážnych problémov, okrem sociálnych a ekonomických, bola aj nedoriešená národnostná otázka a najmä otázka postavenia Slovenska a Slovákov v republike. Vytvorilo sa autonomistické hnutie, na čele so SLS (HSLŠ)²⁴, ktoré presadzovalo autonómiu Slovenska. Po Mníchovskej konferencii a strate Sudetov a Tešínska sa oslabilo postavenie československej vlády a HSLŠ sa rozhodla presadiť autonómiu.²⁵

V dňoch 5.-6. 10. 1938 sa v Žiline stretli predstavitelia Hlinkovej slovenskej ľudovej strany, Agrárnej strany a ďalších politických strán a podpísali Žilinskú dohodu, v ktorej sa stotožnili s návrhom autonómie. Autonómia Slovenskej krajiny bola vyhlásená 6. 10. 1938 Jozefom Tisom z balkóna Katolíckeho domu v Žiline. Schválená bola 22. 11. 1938 Národným zhromaždením, ale vzťahy medzi autonómnou a pražskou vládou boli napäté a stále sa zhoršovali, na čom mal veľký podiel odchod obyvateľov českej národnosti zo Slovenska, najmä úradníkov a učiteľov. Pod tlakom Nemecka bol 14. 3. 1939 vyhlásený Slovenský štát.

Nasledujúci deň nemecké vojská začali okupovať územie Čiech, Moravy a Sliezska, dňa 16. 3. 1939 bol vyhlásený Protektorát Čechy a Morava.

So vznikom ČSR dochádza k rozvoju nielen hospodárstva, ale aj školstva a kultúry. Existovali štyri druhy škôl – štátne, obecné, cirkevné a súkromné. Na Slovensku prevažovali práve cirkevné.²⁶ Postupne sa budovali najmä stredné a vysoké školy. V roku 1919 vznikla prvá Československá štátna univerzita v Bratislave, ktorá neskôr dostala meno Univerzita Komenského. V tom istom roku sa konal zápis do novozaloženého dievčenského gymnázia v Žiline. Toto gymnázium

22 Najvyšší orgán domáceho odboja v období 1. svetovej vojny.

23 Zákon č. 121/1920 Zb.

24 Slovenská ľudová strana, od r. 1925 Hlinkova slovenská ľudová strana.

25 RYCHLÍK, J.: Česi a Slováci ve 20. století, s. 154.

26 KÁZMEROVÁ, L.: K vývinu štruktúry školstva na Slovensku v rokoch 1918-1939, s. 417.

ziem neskôr navštevovala aj Darina Bancíková.²⁷

V nových podmienkach sa rozvíjala evanjelická cirkev augsburského vyznania. Postupne sa menilo postavenie žien – evanjeličiek. Svedčí o tom založenie Zväzu evanjelických ženských spolkov v roku 1927 a v roku 1928 sa konalo prvé rozhlasové vysielanie služieb Božích.²⁸

1.2 Vývoj Slovenského štátu po obnovenie Československej republiky

Samostatné Slovensko nebolo až tak „samostatné“. Už v marci 1939 vláda podpísala Zmluvu o ochrannom pomere medzi Nemeckou ríšou a Slovenským štátom. Táto zmluva určovala celkový charakter našej zahraničnej politiky a Slovensko sa stalo vazalským a satelitným štátom Nemeckej ríše. Aj preto sme bojovali proti Poľsku (1939) a zúčastnili sa na vojenskom ťažení proti ZSSR (1941).

Dňa 21. júla 1939 bola prijatá slovenská ústava, ktorá zakotvila autoritatívny režim Hlinkovej slovenskej ľudovej strany.

Typickým znakom vnútornej politiky bola protizidovská politika. Bol prijatý Židovský kódex, ktorý vychádzal z rasového princípu, arizačné zákony a začali sa deportácie Židov.

Proti ľudáckemu režimu sa vytvára zahraničný a domáci odboj. Domáci občiansky a komunistický odboj zjednotila Vianočná dohoda v roku 1943. Na jej základe sa vytvorila Slovenská národná rada, ktorej hlavným cieľom bolo zorganizovať Slovenské národné povstanie. Dňa 29. 8. 1944 sa začala okupácia Slovenska nemeckými vojskami. Ešte v ten istý deň o ôsmej hodine večer vyhlásil podplukovník Ján Golian dohodnuté heslo „Začnite s vystáňovaním!“. To bol signál k vyhláseniu povstania. Po tvrdých bojoch bola obsadená Banská Bystrica a povstalecká armáda a partizáni boli zatlačení do hôr.

1.3 Vývoj ČSR v rokoch 1945 - 48

Základný smer vývoja obnoveného Československa určoval Košický vládny program, na základe ktorého bol zavedený ľudovodemokratický systém, boli zakázané všetky fašistické strany, uskutočňovali sa konfiškácie majetku zradcov a kolaborantov a SNR bola dočasne uznaná za nositeľku zákonodarnej a výkonnej moci na Slovensku.

Významným medzníkom vývoja boli parlamentné voľby, v ktorých zvíťazila KSČ, hoci na Slovensku získala najviac hlasov Demokratická strana. Predsedom vlády sa stal Klement Gottwald.

V roku 1947 nastala v Československu politická kríza. Komunistická strana Slovenska obviňovala Demokratickú stranu zo štátneho sprisahania a žiadali jej zákaz alebo aspoň zmenu politiky. Po prijatí demisie Národnosocialistickej, Lidovej a Demokratickej strany vo februári 1948 komunisti získali absolútnu moc, ktorú si udržali do roku 1989.

1.4 Obdobie od štátneho prevratu do roku 1989

Po februári 1948 bola typickým znakom vývoja sovietaizácia – našim vzorom v politike, ekonomike, umení bol Sovietsky zväz. Zaviedol sa nomenklatúrny systém, ako aj jednotný systém, ktorý znamenal rušenie mnohých organizácií, napríklad Sokol, Junák, skauti.

V októbri 1948 schválilo Národné zhromaždenie 3 zákony. Prvý bol zákon na ochranu republiky a jej zriadenia, ktorý stanovil prísne tresty najmä za vlastizrady, špionáž a útek do cudziny. Druhý zákon umožnil politické procesy so skupinami ľudí odsúdenými podľa zákona na ochranu republiky a tretí zákon rozšíril tábory nútených prác a dovolil využívať lacnú pracovnú silu.

²⁷ Pozri prílohu – obrázok č. 2.

²⁸ <http://www.ecav.sk/?p=info/INFHist%C3%B3ria/STHISTORIA> (30. 1. 2013)

Typickým znakom tohto obdobia sú politické procesy a represie proti odporcom režimu. „Súdne politické procesy spolu s mimosúdnyimi represiami boli v politike vedenia komunistickej strany vypočítanými a premyslenými opatreniami s cieľom kriminalizovať svojich protivníkov, kompromitovať ich a zabrániť prípadnému návratu. Politické procesy mali zastrašovať jednotlivcov a časť sociálnych skupín obyvateľstva.“²⁹

Komunisti nechceli, aby cirkev mala veľký vplyv na obyvateľov, a tak sa ju snažili oslabiť. V roku 1949 vyšli cirkevné zákony, ktoré zaviedli štátny dozor nad náboženskými obcami a nasledujúci rok bola pod vplyvom ZSSR grécko-katolícka cirkev spojená s pravoslávnuou. Taktiež boli zrušené mužské kláštory a ženské rehole. Útoky proti cirkvi neboli namierené len proti katolíckej, ale aj protestantskej. Mnohí kňazi boli prenasledovaní a zatváraní do väzenia.²⁹

Dňa 11. júla 1960 bola prijatá nová ústava, ktorá zakotvila víťazstvo socializmu u nás. Prejavilo sa to už v názve štátu – Československá socialistická republika. Zdôrazňovala sa najmä vedúca úloha KSČ v štáte a spoločnosti a výchova v duchu marxizmu-leninizmu. Bol zrušený Zbor povereníkov a obmedzené právomoci SNR.

V roku 1968 bol pokus o reformu socialistického systému – Pražská jar, na čele ktorej stál Alexander Dubček. Tento pokus bol neúspešný – krajiny Varšavskej zmluvy v noci z 20. na 21. augusta 1968 prekročili česko-slovenské hranice. Obyvatelia dávali značne najavo svoj nesúhlas a pridali sa aj všetky významné inštitúcie. Následne došlo k normalizácii spoločnosti. Tá vyvrcholila zvolením G. Husáka za prezidenta republiky v roku 1975.

Dňa 16. novembra 1989 pochodovali bratislavskými ulicami vysokoškóľáci, ktorí žiadali slobodu a demokraciu. Zaskočená bezpečnosť nezasiahla. Na druhý deň zasiahla proti študentom na Národnej triede v Prahe. Ľudia odsudzovali tento brutálny zákrok a žiadali zrušenie vedúcej úlohy komunistickej strany v spoločnosti. KSČ sa neodvážila zakročiť proti občanom. Aktivizovala sa opozícia a po jej rokovaníach s vládou a predstaviteľmi KSČ padol totalitný režim. Keďže sa rozhodlo bez použitia násilia, hovorí sa o tzv. „Nežnej revolúcii“, po rokoch zanikol spoločný štát Čechov a Slovákov a dňa 1. 1. 1993 vznikli dva samostatné štáty – Slovenská republika a Česká republika.

2. Život Dariny Bancíkovej

2.1 Rodina a detstvo

Darinka sa narodila ako nemanželské dieťa dňa 31. 12. 1922 v Kokave nad Rimavicou v okrese Poltár na fare svojho starého otca, farára Samuela Bancíka (1857 – 1925). Byť nemanželské dieťa vtedy znamenalo veľa zlého – ľudia ňou opovrhovali. Malú Darinku to veľmi trápilo, no vďaka svojej živej povahe to dokázala skryť pred svojou mamou, ktorá jej dávala všetku svoju lásku a starostlivosť. Svoju starú mamu nikdy nepoznala, keďže zahynula pri požiari v Koka-ve v roku 1911, keď šla po svoje vnúčatá do škôlky. Domácnosť potom viedla Darinkina mama Mária³⁰ (1888 – 1957).

Po smrti jej otecka, starého otca malej Darinky, v roku 1925 sa presťahovali k Máriinej sestre Izabele, ktorá už vtedy bola vydatá za Jozefa Riečana. Bývali v Martine, kde Darinka vyrastala spolu s bratrancom Beloslavom Riečanom.³¹

²⁹ Pozri práca časť 3.4

³⁰ Pozri prílohu obrázok č. 3.

³¹ V súčasnosti pôsobí ako profesor na Univerzite Mateja Bela, Fakulta prírodných vied, Katedra matematiky.

2.2 Vzdelanie

Od roku 1927 žila 9 rokov v Martine, kde chodila na evanjelickú ľudovú školu. Tri roky navštevovala aj gymnázium a potom sa spolu s Riečanovcami v roku 1936 presťahovala do Žiliny. Tu navštevovala dievčenské gymnázium. Bola výborná žiačka, venovala sa divadlu a dávala kondície svojim spolužiakom.³² Dňa 4. 6. 1941 zmaturovala (pozri príloha obrázkov č. 2 – maturitné tablo).³³

Práve predmaturitný čas pre ňu vôbec nebol jednoduchý. Prišla o krstnú mamu Izabellu, ktorá pre ňu znamenala naozaj veľa. „*Maturovala som 4. júna 1941. Dva mesiace pred maturitou zomrela krstná mama, Izabella Riečanová. Jej smrť so mnou veľmi otriasla, a tak upozornenie strýca Riečana na oznam, že i ženy môžu študovať na Evanjelickej bohosloveckej fakulte, bolo pre mňa, ako keď jasné slnko zasvieti do hustej tmy.*“³⁴

Skutočne sa roku 1941 prihlásila na Evanjelickej bohosloveckú fakultu v Bratislave – ako jediná žena. Už pred ňou študovala teológiu Margita Kičiňová (1921), po nej ešte Oberučová a Steinackerová.³⁵ Profesor Jamnický jej poradil, aby sa zapísala aj na Filozofickú fakultu Univerzity Komenského na latinčinu a filozofiu. Dňa 8. 11. 1945 úspešne zložila skúšky a získala titul Theologie Baccalaureatus (ThB.). Mesiac na to zložila aj katechétsku skúšku a skúšku spôsobilosti stredoškolských profesorov náboženstva.

2.3 Zamestnanie

Keďže ženy nemali v evanjelickej cirkvi rovnaké miesto ako muži, nemohli ani naplno ordinovať, a tak učila na dievčenskom gymnáziu v Banskej Bystrici. Tam učila štyri mesiace, potom sa vďaka biskupovi Dr. Štefanovi Osuskému dostala do vydavateľstva Tranoscus v Liptovskom Mikuláši, kde pracovala ako lektorka a korektorka. Pracovala taktiež aj ako vedúca Evanjelickej tlačovej kancelárie Tranoscia, kde roku 1946 skatalogizovala všetky vydania Tranoscia od jeho založenia. Táto práca bola potom vydaná pri príležitosti 50-teho výročia založenia tejto tlačovej kancelárie. Práca v Tranosciu nebola však jej jedinou. V tom čase pracovala aj ako učiteľka náboženstva na gymnáziu, učiteľskej akadémii a aj na Obchodnej škole v Liptovskom Mikuláši.

Dátum 9. 12. 1948 bol pre ňu naozaj veľmi významný z dôvodu zloženia profesorskej skúšky náboženstva. Zložila ju s vyznamenaním. No to nebola jediná významná vec toho roku. Stala sa aj predsedníčkou Združenia evanjelickej mládeže v Liptovskom Mikuláši. Rok na to sa dokonca zúčastnila konferencie teologických študentov v Dánsku.

2.4 Ordinácia a pôsobenie Dariny Bancíkovej po ordinácii

Dňa 15. 7. 1951 sa v Tisovci uskutočnila ordinácia novokňazov.³⁶ Malo sa jej zúčastniť 15 absolventov Evanjelickej bohosloveckej fakulty v Bratislave – z toho len jedna žena – pani Darinka. V Tisovci ju viedol biskup Dr. Vladimír Pavel Čobrda. Sedem mužov na čele s Jánom Lackom nesúhlasilo so spoločnou ordináciou so ženou, a tak boli ordinovaní v ten istý deň v Bratislave. Neskôr sa Ján Lacko vyjadril k téme ordinácie žien: „*Sestra Bancíková mala byť ordinovaná s nami v Tisovci.*“ Vtedy som si povedal: „*My sa so ženou nedáme ordinovať, a do Tisovca nepôjdeme, aj keď sme mali ordináciu tam už dohodnutú. Požiadali sme brata seniora Dr. Adamiša či by našu ordináciu neprijal bratislavský cirkevný zbor a chceli by sme ju mať vo Veľkom chráme, do ktorého sme ako teológovia chodili, a ktorý sme si obľúbili. Brat senior nám vyhovel – možno ani on nebol zástancom ordinovania žien – a tak v tú istú nedelu, v tú istú hodinu boli dve ordinácie novokňazov.*“

32 Pozri prílohu Spomienky pána Miroslava Blaha.

33 Súkromný archív pána Alfréda Swana.

34 BANCÍKOVÁ, D.: *Divné sú cesty Božie*, s. 58.

35 HORŇANOVÁ, S.: *Darina Bancíková – prvá slovenská evanj. farárka*, s. 1.

36 Sviatosť, ktorá uvádza človeka do kňazského stavu. Ten má už pri ňom trvalý charakter. Dotýčný dostáva moc premieňať pri eucharistii elementy na telo a krv Kristovu, v omši prinášať obete za živých i mŕtvych, ale aj sudcovskú moc pri spovedi.

zov z jedného ročníka. V Bratislave sme boli ordinovaní siedmi: Ján Havíra, Ivan Manica, Igor Stár, Ladislav Valášek, Emanuel Varga, Tibor Žiak a ja. V Tisovci so sestrou Darinou Bancíkovou boli ordinovaní iní siedmi: Jozef Dianiška, Ondrej Macko, Jaroslav Moncol, Juraj Török, Ján Zemiar a z predchádzajúcich ročníkov Miloslav Blaho a Ján Fauna. Dnes nemôžem tvrdiť, že to rozdelenie ordinácie bolo správne, ale vtedy som bol presvedčený o jeho správnosti. Postupom času som svoj postoj prehodnotil a určite tak urobili aj ostatní bratia farári.“³⁷

V rokoch 1951-54 vykonávala Bancíková funkciu kapláanky v cirkevnom zbore v Liptovskom Mikuláši u generálneho biskupa Vladimíra Pavla Čobrdu, seniora Ľudovíta Šenšela a dištriktuálneho farára Jozefa Juráša.³⁸ Slúžila Služby Božie, vyučovala náboženstvo na gymnáziu a zapájala sa do bohato rozvinutej spolkovej činnosti – navštevovala s mládežou divadlá, usporadúvala koncerty klasickej hudby.

Neskôr pôsobila aj v cirkevných zboroch v obciach Stará Turá, Lučenec a Dolné Saliby.

2.5 Súdny proces

V roku 1959 sa Darinka sa stala farárkou v Drienove. Sem za ňou prichádzali aj biskupi Vladimír Pavel Čabrda a Fedor Ruppeltd a farári Juraj Struhárik, Ľudovít Vajdička a Otto Vízner, aby posudzovali Víznerov preklad Augsburského vyznania. Taktiež udržiavala intenzívny kontakt s pánom Blahom, ktorý bol farárom v neďalekej obci Sása pri Pliešovciach.³⁹

Deň 13. február 1962 nebol pre ňu šťastným. Prišli po ňu domov do Drienova ŠTB-áci. V tom čase bola s ňou v dome aj jej 11-ročná neter Ľudmila. Prehľadali jej celý dom, prešli všetky zátky, zásuvky, skrinky. Policajti samozrejme nič nenašli, no aj napriek tomu mladú ženu odviekli. „Rodina rozhodla, že polročné prázdniny strávim opäť na Drienove u tety Dariny. Práve vtedy ju ŠTB zaistila a naše kontakty sa pretrhali.“⁴⁰

Vo vyšetrovacej väzbe v Banskej Bystrici bola až 25 týždňov. Absolvovala niekoľkohodinové výsluchy, vyhrážali sa jej, ale pani Darinka vydržala a nepriznala sa k vykonštruovanému obvineniu. Jej kniha nám bližšie približuje neludzské podmienky vo väzení, ktoré sa na nej kruto podpísali.

„Najneprijemnejšia chvíľa vo väzbe je budiček. Čo zase človeka čaká? Budiček bol o 6-tej. Do siedmej urobiť osobnú toaletu, poradiť celu, všetko dať do poriadku. Oblečenie bolo: tepláky – v zime-v lete. Spáva sa na slamníku, trochu nad zemou, tri deky, dve plachty, slamník pod hlavu. Cela bola 3 krát 2 metre, vysoká 3 metre. Slamníky boli uložené nad sebou cez deň, deky presne poukladané. Záchod, jedni ho volajú turecký, my francúzsky, so šľapami, kde sa treba zohnúť, bol v cele, aj vodovod. Jedlo rozdávali do vojenských šálok, položili k dverám – ako psom... V najtuhšej zime vo februári prasklo ústredné kúrenie, takže sme sedeli zabalené v dvoch dekách. Vetrať sa muselo, umývali sme sa pri otvorenom obluku v ľadovej vode do pol pásu. Chrípku nikto nedostal, ale ja taký kašeľ, že sa celá chodba od neho ozývala.“⁴¹

Nakoniec sa proces Čabrda a spol., ktorý trval od 16. do 18. 7. 1962, skončil rozsudkom Krajského súdu, ktorý ju odsúdil na 14 mesiacov väzenia a 5 rokov zákazu činnosti. V. P. Čabrda, F. Ruppeltd a D. Bancíková podali odvolanie na Najvyšší súd do Prahy. Ten rozhodol takto: „Najvyšší súd pri nezmenenom výroku o vine trestným činom podvracania republiky podľa § 79a ods. 1 tr. zák. 1950 ukladá podľa tohto zákonného ustanovenia obžalovanej trest odňatia slobody v trvaní 1 /jeden/ rok bezpodmienečne. Podľa § 51 ods. 2 písm. a/ tr. zák. 1950 ukladá sa obžalovanej Bancíkovej trest zákazu činnosti na dobu 5 /päť/ rokov s tým, že sa jej po túto dobu zakazuje vykonávať

37 HORŇANOVÁ, S., KIŠŠ, I.: Ordinácia žien za farárky v cirkvi, s. 158-159.

38 Pozri prílohu obrázok č. 5.

39 Pozri prílohu – Spomienky pána Miroslava Blaha.

40 Pozri prílohu – Spomienky pani Ľudmily Swanovej.

41 BANCÍKOVÁ, D.: Divné sú cesty Božie, s. 9.

*povolanie duchovného.*⁴² Dňa 4. 2. 1963 nastúpila v Banskej Bystrici do výkonu trestu, no 13. 2. 1963 ju preložili do Pardubíc. Tam bola až do 26. 7. 1963. Svoje otrasné zážitky z vypočúvania a väzenia opísala vo svojej knihe.

2.6 Život po prepustení z väzby

Keď pani Darinku pustili z väzenia, nevedela, kam má ísť. Na jej fare už bol iný farár, domov v podstate nemala. Začala pôsobiť v rôznych mestách a na rôznych pozíciách, ale najdlhšie zostala vo Veľkom Lome, kde pôsobila ako evanjelická farárka. Tu bola aj publicisticky činná – vydala aj svoje najznámejšie dielo *Divné sú cesty Božie*. Neskôr sa zamestnala vo Zvolene.

V roku 1989 padol totalitný režim, čo malo za následok hromadné rehabilitácie nevinne odsúdených v predošlých rokoch. V roku 1990 vykonštruovaný proces s evanjelickými farármi za podvracanie republiky, na čele s generálnym biskupom Dr. Vladimírom Čobrdom a biskupom Fedorom Ruppeltdom, na Krajskom súde v Banskej Bystrici zrušili a oboch biskupov spolu s jedenástimi farármi a jednou farárkou – Darinou Bancíkovou rehabilitovali.

V roku 1996 si pani Darinka kúpila byt v Lučenci, ale dlho v ňom nebývala. Lekári jej totiž zistili rakovinu a ona mala neuveriteľné bolesti. Jej bratranec B. Riečan jej zabezpečil miesto v Ústave evanjelickej cirkvi v Horných Salibách na juhu Slovenska. Tu vyslovila aj svoje posledné želanie – byť pochovaná vo svojom rodnom meste. Dňa 30. júla 1999 zomrela. V Bratislave ju spopolnili a následne ju pochovali do hrobu jej starého otca Samuela Bancíka. V roku 2007 evanjelická cirkev odhalila pamätnú dosku na priečelí evanjelického kostola v Kokave nad Rimavicou.

3 . Postavenie žien v cirkvi

Prvá žena, ktorá prejavila záujem o štúdium teológie už v roku 1921 – Margita Kičiňová – sa neuplatnila ani ako katechéta, ani ako farárka. Aby mohla vyučovať, musela byť ordinovaná, ale jej žiadosť bola zamietnutá. Po nej sa zapísali na štúdium ešte dve študentky – Oberučová a Steinackerová. Vtedy už nebola k zloženiu skúšky profesora náboženstva potrebná ordinácia. Jedna z nich ale túto skúšku neurobila a druhá prerušila štúdium.

Darina Bancíková nežiadala ihneď po skončení štúdia o ordináciu, čakala na príchod ďalších študentiek teológie. Po roku 1946 fakulta zaznamenala príliv ďalších študentiek a neskôr ich už bolo na fakulte 12. To prinútilo vedenie evanjelickej cirkvi zaoberať sa ich postavením. Podľa mužských kolegov sa absolventky mali vydať za mužov farárov a pomáhať im v ich práci. Toto nebol Darinkin životný sen, keďže vždy chcela pôsobiť ako farárka a nemala v pláne sa vydať.

V roku 1951 sa na Generálnom konvente v Martine prijal Štatút o ordinovaní žien a ich ustanovovaní do kňazskej služby. Nebolo to úplné zrovnoprávnenie s mužmi, štatút obsahoval 13 obmedzení, ako napr.: žena nemohla konfirmovať, minimálny vek ordinovanej ženy bol 25 rokov, v každodennom živote mala nosiť nenápadné tmavé šaty a i.⁴³

V roku 1951 bola ordinovaná Darina Bancíková – ako prvá žena na Slovensku. Táto udalosť sa stretla aj s nesúhlasom – 7 mužov absolvovalo ordináciu v Bratislave.⁴⁴

Síce na papieri si boli muži – farári a ženy – farárky takmer rovnoprávni, niektorí to pokladali za veľký omyl. Darina Bancíková musela celý život dokazovať, že ženy zvládnu túto prácu niekedy dokonca lepšie ako muži.

42 Pozri prílohu obrázok č. 7.

43 HORŇANOVÁ, S.: Darina Bancíková – prvá slovenská evanj. farárka, s. 2.

44 Pozri prácu časť 3.3.

Prvou skúškou bolo ustanovenie za kaplánu do cirkevného zboru v Liptovskom Mikuláši. Hneď pri nástupe ju čakal anonymný list, ktorý zdôrazňoval, že žena pri oltári je zneuctením oltára. To však nebolo všetko – pri prvom odbavovaní časť veriacich prehlásila, že ženu počúvať nebude a šla do kostola v inej obci. Neskôr sami priznali, že káže lepšie ako niektorí farári. Po negatívnych skúsenostiach biskup Čobrda rozhodol, že pani Darinka bude len krstiť, lebo sobáše a pohreby sa až príliš dotýkali citov. Ale keď ochorel farár vo vedľajšej Palúdzke, odbavila Veľkú noc a aj prvýkrát sobášila. Odvtedy si ju už ľudia v týchto obciach vážili, ako sa na kaplánu patrí.⁴⁵

V roku 1954 bola preložená do Starej Turej, kde jej dávali zo začiatku cítiť, že nie je vítaná. Avšak, keď odchádzala, pán farár dal odkázať biskupom, že ak mu pošlú kaplána, tak chce zasa ženu.⁴⁶ Aj toto svedčí o tom, že svojou pracovitosťou a precíznosťou presviedčala ľudí o správnosti pôsobenia žien v cirkvi.

V roku 1955 podala návrh na zmenu Štatútu, no z celého znenia prediskutoval gen. konvent len zníženie veku potrebného k ordinácii.⁴⁷

O rok neskôr ju preložili do Lučenca, aby bola bližšie k svojej chorej mame. Po prvej kázni sa o nej vyjadrili uspokojivo, ale predsa je to „*len žena*“. Neskôr sa pokúšala viesť vlastný zbor (Slavošovce), no jej žiadosť zamietli. O to prekvapujúcejší bol výpis, že má prejsť ako samostatný kňaz do Dolných Salíb, ktorý prišiel len desať dní po zamietnutí žiadosti. Neskôr sa dozvedela, že ju do Dolných Salíb poslali s úmyslom, že to nezvládne psychicky alebo fyzicky a tým bude otázka žien v cirkvi vyriešená – nie sú schopné vykonávať túto náročnú prácu. Takto chceli umlčať ženu, ktorá ako jediná bojovala za zrovnoprávnenie oboch pohlaví v cirkevnej oblasti.⁴⁸

V čase pôsobenia v cirkevnom zbore Dolné Saliby sa musela pani Darinka naučiť rozprávať, odbavovať a konfirmovať po maďarsky. Mohla síce toto miesto odmietnuť, ale nechcela dať vedeniu cirkvi podnet k jej odvolaniu.

Po Dolných Salibách pôsobila v Drienove, odkiaľ bola odvedená a väznená. Po vypočúvaniach, súde a väzbe už pani Darinka neposielala návrhy na zmenu a zrušenie Štatútu. Posledný odišiel v roku 1959 a zostal bez odzvy. Ako sa sama vyjadrila, prenechala to mladším. Lenže žiadna iná žena sa neodvážila na takýto krok.

V roku 1970 gen. konvent zrušil Štatút o ordinovaní žien a ich ustanovovaní do kňazskej služby a miesto neho prijal toto znenie: §6: Kaplány po zložení kňazskej skúšky možno ustanovovať alebo voliť v tom rozsahu ako mužov. Môžu byť samostatnými vedúcim zboru, zvolávať konventy alebo presbyteriálne zasadnutia a predsedáť im. Inštalované majú byť ako muži.⁴⁹

Prvá inštalovaná žena za zborového kňaza bola pani Darinka Bancíková vo Veľkom Lome. Tu strávila jeden mesiac na praxi Sidónia Horňanová,⁵⁰ ktorá píše: „*Jej odvaha a osobný kresťanský príklad na mňa ako mladú študentku hlboko zapôsobili a viedli ma k zodpovednosti za túto službu vo vedomí, že pre ženy nie je samozrejmosťou. Pri rozhovoroch sestra farárka neskrývala sklamanie z počínania niektorých žien, ktoré svojím vystupovaním a správaním diskreditujú službu, ktorú tak ťažko, ale s Božou pomocou ona vybojovala.*“⁵¹

Na rozlúčke s pani Darinkou dňa 6. 8. 1999 sa mnohí ľudia a hlavne ženy o nej vyjadrili s veľkou pokorou, úctou a vďakou za jej odvážne činy a vytrvalosť. Môžeme uviesť niekoľko príkladov: „*Sestra Darinka bola a zostala našou prvou sestrou pre nás, ktoré sme išli až po nej. Nebolo to*

45 BANCÍKOVÁ, D.: Prednáška Štatút o ordinácii žien, s. 2.

46 HORŇANOVÁ, S.: Darina Bancíková – prvá slovenská evanj. farárka, s. 3.

47 BANCÍKOVÁ, D.: Prednáška Štatút o ordinácii žien, s. 3.

48 BANCÍKOVÁ, D.: Prednáška Štatút o ordinácii žien, s. 3.

49 BANCÍKOVÁ, D.: Prednáška Štatút o ordinácii žien, s. 3.

50 Pozri prílohu – obrázok č. 6.

51 Súkromný archív Alfréda Swana – Rozlúčka s pani Darinou Bancíkovou.

dlho ani samozrejme, ani jednoduché. Asi si to neskôr tie sestry, ktoré sa dali cestou štúdií na teologickej fakulte a služby v našej cirkvi, ani neuvedomovali a neuvedomujú. Darinka prešliapavala cestíčku. Darinka zaiste premodlila nejednu chvíľu vo svojej službe.“

(A. Adamovičová)

„Zostala krásna spomienka, televízne i rozhlasové nahrávky, bohatá korešpondencia (majú ju zrejme viacerí z našej cirkvi), ale najmä kus poctivej práce pre cirkev. Práce z celej duše... Bojovníčka zložila zbrane. Lebo ona bola bojovníčka – za poctivosť v cirkvi. Za vernosť cirkvi. Za bratsko – sesterské vzťahy. Za to, aby sa raz už čosi pohlo v tej našej evanjelickej pospolitosti, neraz akoby zaspatej a nezúčastnenej.“

(P. Gábriš)

„Ako pozorovateľka mnohých debát v kruhu mikulášskych kňazov obdivovala som jej pohotovosť, široký rozhľad v kultúre, histórii, vyjadrovaciu schopnosť, artikuláciu, pamäť, ale hlavne dôslednosť a húževnatosť. Ktorou prebojovávala postavenie žien v cirkvi.“

(M. Dianišková)

Záver

Prostredníctvom životných osudov pani Bancíkovej sme sa zamerali na zmenu postavenia žien v evanjelickej cirkvi v 20. storočí. Ukázali sme ženu v profesii, kde dominantné postavenie mali vždy muži. Cieľavedomosť, pracovitosť a nadanie, ale aj trnistá cesta, dovedli túto ženu na vysnívanú životnú púť.

Cieľom našej práce bolo poukázať na meniace sa postavenie ženy v 20. storočí a taktiež sa zamerať na rozličné postoje voči žene – farárke. Na základe komparácie rôznych názorov, rozhovorov, informácií sme dospeli k záveru, že jej boj za získanie autority a akceptácie na pozícii ženy – farárky bol úspešný a zároveň uľahčil cestu jej nasledovníckam. V súčasnosti totiž nie je nič zvláštne na tom, že ženy stoja na čele cirkevných zborov a úspešne zvládajú toto náročné povolanie, ktoré v minulosti patrilo mužom.

Aby sme naplnili cieľ práce, museli sme preštudovať nielen literatúru dotýkajúcu sa danej problematiky, ale aj využiť metódu oral history, ktorej prostredníctvom sme získali informácie o živote, pôsobení a názoroch Dariny Bancíkovej. Analýzou získaných materiálov sme dospeli k nesmierne zaujímavým poznatkom, ktoré by v budúcnosti, najmä po spracovaní osobného fondu pani Dariny Bancíkovej v správe Literárneho archívu SNK (zatiaľ v nespracovanej podobe vyše 3200 jednotiek), mohli byť pútavým doplnkom k biografistického pohľadu na túto osobnosť.

Život pani Bancíkovej nás totiž veľmi zaujal mnohými veselými, ale často i smutnými momentmi, ktoré z nej urobili výnimočnú ženu. Taktiež obdivujeme jej odvážnosť a odhodlanosť, na základe ktorej sa pustila nielen do zápasu o vlastnú sebarealizáciu, ale ktorou si vyslúžila aj honor byť osobnosťou hodnou reprezentovať ženu a jej postavenie v spoločnosti v 20. storočí.

Prílohy

1. Fotografia budovy dievčenského gymnázia (Zdroj: Štátny archív Bytča, pobočka Žilina)

2. Tablo triedy dievčenského gymnázia (D. Bancíková je štvrtá sprava v dolnom rade) (Zdroj: súkromný archív pani Štofkovej)

3. Fotografia zľava Mária Bancíková – matka, vedľa Darina Bancíková v roku 1951 (Zdroj: súkromný archív Alfréda Swana)

4. Fotografie D. Bancíkové v rokoch 1970, 1993 a 1995
(Zdroj: súkromný archív Alfréda Swana)

5. Fotografia zľava Vladimír Kuna, Darina Bancíková, Vladimír Pavel Čobrda, Jozef Juráš (Zdroj: súkromný archív Jána Juráša)

6. Fotografia Dariny Bancíkové so Sidóniou Horňanovou
(Zdroj: Sidónia Horňanová)

II/ Podľa § 258 ods.2 tr.por. z r u š u j e sa v napadnutom rozsudku vo veci obžalovanej Deriny B a n c í k o v e j celý výrok o treste. Najvyšší súd pri dezmenenom výroku o vine trestným činom podvracenia republiky podľa § 79a ods.1 tr.zák. 1950 ukľadá podľa tohoto zákonného ustanovenia obžalovanej trest odňatia slobody v trvaní 1 /jeden/ rok bezpodmienečne. Podľa § 51 ods.2 písm.a/ tr.zák. 1950 ukľadá sa obžalovanej Bancíkovéj trest zákazu činnosti na dobu 5 /päť/ rokov s tým, že sa jej po túto dobu zakazuje vykonávať povolanie duchovného.

III/ Podľa § 261 a § 258 ods.1 písm.b/ tr.por. z r u š u j e sa napadnutý rozsudok v celom rozsahu aj pokiaľ sa týka obžalovaných Juraja S t r u h á r i k a a Ottu V í z n e r a a vec dotyčnú týchto dvoch obžalovaných sa vracia podľa § 259 ods.1 tr.por. Krajskému súdu v Banskej Bystrici na nové prejednanie a rozhodnutie.

IV/ Podľa § 256 tr.por. sa odvolania obžalovaných Fedora Ruppeltda a Ľudovíta Vajdičku z a m i e t a j ú .

O d ť o v o d n e n i e :

Napadnutým rozsudkom Krajského súdu v Banskej Bystrici boli obžalovaní dr. Vladimír Čobrda, Fedor Ruppeltd, Jurej Struhárik, Ľudovít Vajdička, Otto Vizner a Darina Bancíková uznaní vinnými trestným činom podvracenia republiky podľa § 79a ods.1 tr.zák. z r.1950 a odsúdení za to podľa cit. zák. ustanovenia k trestom odňatia slobody dr. Čobrda na 15 mesiacov, Ruppeltd na 18 mesiacov, Struhárik na 15 mesiacov, Vajdička na 12 mesiacov, Vizner na 14 mesiacov a Bancíková na 14 mesiacov. Výkon

7. Rozsudok Najvyššieho súdu v Prahe (Zdroj: Archív Politických väzňov ZPO)

Spomienky pamätníkov:

1. Beloslav Riečan

V súčasnosti pôsobí ako profesor na Univerzite Mateja Bela na Fakulte prírodných vied, Katedra matematiky. Jeho rodičia boli Jozef a Izabela – krstná mama Darinky Bancíkovej. Pán Beloslav bol bratranec pani Darinky.

1. Ako si spomínate na pani Bancíkovú? Zažili ste v súvislosti s ňou vtipnú alebo smutnú príhodu?

Prvým mojím smutným zážitkom s Darinkou bola smrť mojej matky. Ani predtým ani potom som nikoho nevidel a nepočul tak plakať. Tak blízkou jej bola jej krstná matka Izabela.

Negatívnym zlomom v Darinkinom živote bolo jej uväznenie a odsúdenie v roku 1962. Hoci dovtedy bola veľmi veselá, po tejto životnej udalosti, ako sama uvádza, prestala sa smiať.

Tiež sama uvádza, že najšťastnejší deň v jej živote bol deň jej ordinácie v r. 1951 v Tisovci. Keďže učitelia boli už vtedy za organovanie prenasledovaní, nemal kto organovať, tak som mal príležitosť ja ako 14-ročný chlapec. Vzápätí som ju bol navštíviť v Liptovskom Sv. Mikuláši, kde sa stala kaplánkou. Sprevádzal som ju na organe vo Vrbici. Vtedy bolo zvykom, že kňaz oblečený v luteráku, prechádzal cez celý Mikuláš. Sprevádzal som ju a keďže pršalo, držal som nad nami dáždnik a Darinka ma vyzvala, aby som ho zodvihol vyššie, nech ľudia vidia, aké mláďa ju sprevádza.

Zo spoločných radostných zážitkov chcem spomenúť ešte koniec druhej svetovej vojny, ktorú sme po potlačení SNP v Banskej Bystrici ťažko prežívali. Zažili sme to spoločne 7. mája 1945 podvečer, kedy už bolo známe, že Nemecko podpíše bezpodmienečnú kapituláciu.

2. Ako ste reagovali vy, spolužiaci, profesori a okolie na prvú ženu, ktorá študovala na Evanjelickej bohosloveckej fakulte a na výkon farárky?

Od malička som s ňou žil v spoločnej domácnosti, takže mi bola ako sestra (staršia o 14 rokov). Celá bližšia i ďalšia rodina ju vrelo podporovala. Takisto vedenie evanjelického cirkevného zboru v Banskej Bystrici, kde Darinka trávila všetky prázdniny (Ján Bakoš, Juraj Holčík, Pavel Hronec, Mikuláš Mital'). Veľmi ju podporovali profesori na EBF v Bratislave (najmä Karol Gábriš) a neskôr vedúci luteráni v Mikuláši (biskup Vladimír Pavel Čobrda, správca Tranoscia Ľudovít Šenšel, dištriktuálny farár Jozef Juráš a ďalší). Medzi absolventmi EBF boli však niektorí až takí, že neboli ochotní ordinovať sa so ženou, preto boli v r. 1951 ordinácie dve. S jedným z nich (Jánom Lackom) som sa po rokoch zoznámil, a on zmenil svoj názor. (Mimochodom sprevádzal som ho na organe v Dunajskej Lúžnej, kde on zastupoval tamojšiu farárku a Darinkinu priateľku Darinu Ružekovú). Veľmi pozitívny vzťah k Darinke mal neskorší senior Blaho, ktorý bol s ňou ordinovaný.

3. Aký máte postoj k rozhodnutiu p. Bancíkovej stať sa farárkou? Je nejaký rozdiel medzi vašim vtedajším a dnešným postojom? Myslíte si, že ak by toto rozhodnutie nespravila pani Bancíková, našla by sa iná žena?

Vysviacka ženy za farárku bola v štyridsiatych a päťdesiatych rokoch na spadnutie, a to v európskom meradle. Malo to aj organizátorku, Švédku, pani Goltling. Ako raritu možno uviesť, že kontakt Darinky s tou Švédkou bol predmetom vyšetrovania ŠtB – mal to byť kontakt s cudzou mocnosťou. Darinka si robila vtipy, že tá jemná Švédka bol cudzia mocnosť.

2. Ľudmila Swanová

Darina Bancíková bola sesternica mojej mamy herečky Márie Bancíkovej. Obe ženy boli v úzkom osobnom kontakte po celý život, teda teta ma poznala od môjho narodenia. Často

som trávila školské prázdniny u tety na fare v Drienove. Keď mama zomrela v januári 1962, presťahovali ma z Bratislavy k môjmu krstnému otcovi do Banskej Bystrice. Rodina rozhodla, že polročné prázdniny strávim opäť na Drienove u tety Dariny. Práve vtedy ju ŠtB zaistila a naše kontakty sa pretrhali. Po rokoch, keď teta opäť dostala miesto farárky vo Veľkom Lome a ja som ako študentka herectva na DF VŠMU v Bratislave nadobudla družstevnú garsónku, sa opäť naše kontakty zintenzívnili. Keď mala teta prácu v Bratislave, vždy bývala u mňa.

V roku 1972 som sa vydala za spolužiaka Alfréda Swana, r. 1973 sa nám narodil prvý syn a v r. 1974 som tetu prvý raz navštívila na fare vo Veľkom Lome aj so synom. Teta udržiavala čulý písomný styk s mojim mužom, veľmi si rozumeli, občas poslala nejaký balík s ovocím, prípadne s inými prebytkami z Veľkého Lomu, čo nám pomohlo, keďže sme vtedy žili z jedného platu. Neskôr v r. 1979 sme sa zmožili na ojazdený Trabant, už sme mali dvoch synov a odvtedy sme tetu navštevovali každé leto k obojstrannej spokojnosti. Keď sme boli prvý raz aj s deťmi v kostole, teta nám všetko ukazovala, mala na hlave slamený klobúk, ktorý v lete nosila vždy, keď išla von, vyšla aj s ním na „kancel“ a povedala „a odtiaľto kážem“. Naši synovia boli vtedy 6-ročný a 3-ročný, ale v Bratislave už navštevovali divadelné rozprávky na Novej scéne, kde hral ich otec (Alfréd Swan) hlavné postavy.

Po „exkurzii“ v kostole sa ma ktorýsi z nich spýtal „mama, teta Darina je herečka?“ Môj muž je katolík a vtedy bol prvý raz v evanjelickom kostole, cítil, že by mal ísť v nedeľu na služby Božie, (to sa hneď aj naučil, že to nie je „omša“ ako u nich), ale rozhodnutie nebolo jednoduché. Vycítil však, že teta by si to želala. Rozhodol sa ísť hlavne potom, keď teta zacítila jeho pochybnosti a povedala „ja tu všetkých presviedčam, aby chodili do kostola a teraz, keď mám návštevu, tak tá by do kostola nešla?“ Tak sa teda pobral aj s chlapcami hore k organu, kde sa ho ujal pán kantor a dokonca si aj zaspieval. A tak to bolo každú nedeľu, keď sme boli na Veľkom Lome. Dokonca sa mu podľa jeho slov „spôsob našej viery“ celkom zapáčil.

Zistili sme, že tetu Darinu si v obci veľmi vážia, neskôr sme si však uvedomili, že ona so svojimi vedomosťami a skúsenosťami by si zaslúžila pracovať vo väčšom zbore. Vedeli sme, že do Veľkého Lomu ju dali v podstate za trest a z obavy, aby „neškodila“ vtedajšiemu zriadeniu. Veď do väzenia sa dostala v podstate za to, že vyučovala náboženstvo a rozmnožovala legálne cirkevné texty. Oficiálne to bolo „za podrývanie republiky“. Sama nám o tom už so smiechom hovorievala a myslím, že to spomenula aj v knižke, ako si predstavovala pána prezidenta (vtedy bol už A. Novotný), ako „sedí na stolci“ a ona mu ten stolec „podrýva rýľom“. Bola rada, že po rokoch vyšetovania, väzby a zákazu činnosti mohla opäť vykonávať kňazskú prácu a nereptala na to, že ju poslali tam, kde „líšky dávajú dobrú noc“ a svoj osud brala ako Božiu vôľu.

Bola to silná osobnosť a myslím si, že to bol prototyp farárky. V súkromí bola veľmi milá, čo sa týka viery bola náročná, ale vedela si aj priznať chybu. Raz nám v Bratislave spomenula, že by mala voľačo „oxerofovať“ a môj muž ju opravil, že to je „xerox“ (vtedajší systém výroby kópií) a že mala povedať „okseroksovať“. Teta na to povedala: „Ďakujem ti, že si ma opravil, lebo nerada zostávam v omyle.“

Bola aj veľmi vtipná, radi spomíname na dlhé debaty o viere, náboženstve, cirkvi, o ľuďoch, ktorí ju obklopovali, na spomienky z väzenia, z jej detstva, z Bratislavy, keď študovala a bývala u mojej mamy. Rodinné väzby boli pre ňu veľmi dôležité. Belko (prof. Beloslav Riečan) a ja sme boli po smrti mojej mamy jej najbližší a to nám dávala pocítiť svojou láskou aj k našim deťom. My sme jej to s radosťou opäťovali a v jej prítomnosti, nech to bolo kdekoľvek, sme sa cítili dobre.

Veľmi si vážim na nej to, že tak neochvejne išla za svojím cieľom, stať sa farárkou. Veľkým vzorom bol pre ňu jej starý otec Samuel Bancík, fakt, že jej strýkovia Oskár a Aladár boli tiež farári a veľký vplyv na jej rozhodnutie mal i fakt, že bola nemanželské dieťa, čo pociťovala ako nevýhodu a napriek tomu chcela dokázať, že nie je preto menejcenná. Keby ona nebola prvou,

isto by prišli po nej iné ženy, jedna z nich by musela byť prvá, ale to prvenstvo Darine Bancíkovej už nik nezoberie. Ona nebojovala za to, aby bola prvá, ale za to, aby ženy mohli vykonávať kňazské povolanie.

3. Miroslav Blaho

Pán Blaho sa narodil v Necpaloch v Turci. Krátko po jeho narodení (1926) sa rodina v r. 1927 presťahovala do Žiliny, kde žil až do roku 1945. V súčasnosti je už na dôchodku a vrátil sa do Žiliny.

Kde ste sa spoznali s pani Darinkou?

V Žiline som navštevoval po ukončení ľudovej školy reálne gymnázium, kde som aj v roku 1945 maturoval. Tu som sa prvýkrát stretol s Darinkou Bancíkovou, ktorá bola odo mňa staršia a v roku 1941 maturovala na dievčenskom gymnáziu. Ešte ako študenti sme spoločne hrali v divadle v školskom roku 1940-41 divadelnú hru Smutné dni Jeruzalema. Takisto sme spoločne chodili medzi mládež v Žiline a vzdelávali sa v kresťanskom duchu.

Stretli ste sa aj neskôr?

V roku 1945, kedy Darinka ukončila štúdium na Bohosloveckej fakulte a v jeseni toho istého roku som na nej začal študovať. Spoločne sme boli ordinovaní v 15. 7. 1951 v Tisovci biskupom Dr. Čobrodom, s asi 7-8 spolužiakmi. Darinka bola ordinovaná neskôr ako jej spolužiaci, a tak sa stala prvou evanjelickou farárkou. Časť spolužiakov nesúhlasila s jej ordináciou, preto zorganizovali druhú ordináciu v Bratislave, kde ich ordinoval biskup Ruppeldt. Medzi nimi bol aj Ján Lacko, ktorého niekedy v Bratislave navštívim a v súčasnosti nič nenamieta proti ordinácii Dariny Bancíkovej za farárku.

S pani Bancíkovou som sa stretol aj neskôr, keď bola farárkou v Drienove a ja kúsok od nej v Sáse pri Pliešovciach. Pripravovali sme si tiež kázne, obidve farnosti patrili do Hontianskeho seniorátu.

Keď som počul, že robili domovú prehliadku a zatkli Darinku Bancíkovú a farára Otta Víznera, so strachom sme každý deň čakali, čo sa bude diať. Neskôr aj u mňa urobili domovú prehliadku, ale nezatkli ma a ani neodviedli na výsluch do Banskej Bystrice, iba som musel zodpovedať na otázky bezpečnosti, musel som byť opatrný, aby som nikomu neublížil.

Ako si spomínate na pani Bancíkovú?

Bola mimoriadne cenná osoba, veľmi čestná, nadaná, zaujímala sa o teologické, cirkevné veci, ale aj kultúru a literatúru. Bola pracovitá, chválil ju aj pán Šenšel, pôsobila v Tranosciu v Liptovskom Mikuláši. A ešte ako žena rada rozprávala.

Zoznam použitej literatúry:

- BANCÍKOVÁ, Darina. Divné sú cesty Božie. 63 s. ISBN 80-900393-0-3
- BANCÍKOVÁ, Darina. Prednáška Štatút o ordinácii žien, 5 s.
- HORŇANOVÁ, Sidónia. Darina Bancíková – prvá slovenská evanj. farárka. 6 s.
- HORŇANOVÁ, Sidónia, KIŠŠ, Igor. Ordinácia žien za farárky v cirkvi. Žilina: EDIS, 2008. 275 s. ISBN 978-80-8070-934-1.
- KÁZMEROVÁ, Ľubica. K vývinu štruktúry školstva na Slovensku v rokoch 1918-1939. In BYSTRICKÝ, V., ZEMKO, M.(ed.). Slovensko v Československu 1918-1939. Bratislava : VEDA, 2004. 417 s. ISBN 80-224-0795-X.
- RYCHLÍK, Jan. Češi a Slováci ve 20. století. Praha: Vyšehrad, 2012. 677 s. ISBN 978-80-7429-133-3.
- ŠTEFANSKÝ, Michal. K otázke vzniku politických procesov. In PEŠEK, J. Odvrátená tvár totality. Bratislava : HÚ SAV – Nadácia Milana Šimečka, 1998. 384 s.

Internetové zdroje:

- <http://www.ecav.sk/?p=info/INFHist%C3%B3ria/STHISTORIA> (30.1.2013)

ZHRNUTIE

Farebný život žien

*Dominika Kecsová
Gymnázium Jozefa Lettricha, Martin*

Dôvod prečo som siahla po tejto téme, je doposiaľ nedostatočné bádateľské úsilie v „rodovej, genderovej histórii“. Ďalším dôvodom je skutočnosť, že aj napriek neutíchajúcej snahe o vysvetlenie zostáva u nás „feminizmus“ vnímaný ako radikálna teória, ktorá oddeľuje mužov od žien, prípadne je považovaná za vynález „zatrpknutých starých dievok“. Zároveň má slovo „feministka“ stále príchut' urážky. Svojim výskumom a bádáním by som preto chcela dokázať, že feminizmus ako teória rovnosti mužov a žien nie je našej krajine cudzia, a to aj napriek faktu, že je považovaná za „západný vynález“.

Vo svojej práci som sa snažila vyhýbať používaniu pojmu „feminizmy“, pretože je predovšetkým laickej verejnosti menej zrozumiteľný. Ja osobne chápem feminizmus ako myšlienkový prúd pozostávajúci z rôznorodých pohľadov cez viaceré teórie, pričom mu však dominuje tematika socio-kultúrneho postavenia žien a mužov.

Prácu som rozdelila do štyroch kapitol. V prvej sa venujem životu žien v šiestich obdobiach 20. storočia. Druhá kapitola je venovaná hlavne feminizmu a jeho vzťahu k našej krajine. V tretej kapitole som sa snažila opísať účasť žien vo verejnej sfére, predovšetkým v najvýznamnejšej organizácii slovenských žien – „Živene“. Poslednú kapitolu venujem ženám, ktoré sa rozhodli ísť proti zaužívaným normám vtedajšej spoločnosti, ženám ako bola Izabela Textorisová či Helena Turcerová – Devečková.

The colourful life of women

Dominika Kecsöová
J. Lettrich's Grammar School

Introduction

The reason to choose this particular topic, the *"history of women"*, was especially the insufficient state of research of this issue in the so-called *"gender"* history, an area almost unknown in our country. Another reason was the fact that although the constant effort to disclose and explain the term *"feminism"*, it stays understood as a radical theory that separates men and women, or at the best as an invention of a group of bitter old maids. Also the word *"feminist"* still has a little taste of an insult. I wanted to prove that feminism as the theory of equality of men and women is not foreign even to our country, where it is unfortunately still regarded as a *"west invention"* despite that the *"women's affair"* stays current even after the last hundred years.

According to Glossary of gender terminology feminism is a theory and a political movement: *"As a theory it is a system of concepts, arguments and analytical approaches claiming the description and explanation of how the gender in a role of a fundamental organizational principle of a social life co-forms the life of people. (...) The aim of feministic movement is to uncover and challenge the inequality of women and men and seek possibilities and effective means to eliminate gender inequality, gender stereotypes and negative aspects of social gender constructions. It is problematic to speak about feminism because feminism is more "feminisms", a plurality of different concepts, approaches, directions and movements."*⁵²

I did not use the more exact term *"feminisms"* in my work because it is especially to the laic public less intelligible. Personally, I understood feminism as an idea containing all meanings of various theories and occupying mainly by the socio-cultural position of women and men conditioned by gender.

In the first chapter I wrote about how lives of women looked in six periods of 20th century. The second chapter is mainly about feminism and its relation to our country. In the third chapter I wrote about participation of women in the public sphere, especially about the most significant organization for Slovak women – *"Živena"*. The last chapter is about women, who decided to go against the contemporary society, women like Izabela Textorisová or Helena Turcerová-Devečková.

THEORETICAL PART

0. Slovakia on the eve of the new century

Emancipation movement of women was in Slovakia from its beginning conditioned by the political and social situation. Slovakia as a country did not exist; it was a part of Austria-Hungary monarchy. Strong pressure of *"hungarization"* that showed in 19th century by the cancellation of *"Matica slovenská"* and three Slovak grammar schools increased the need of the national consciousness. Turčiansky Svätý Martin became the centre of the Slovak nationality with the last not cancelled association – *"Živena"*. After closing down metal mines was Slovakia at the beginning of 20th century an agricultural country. Bad economic situation thus led to mass

52 <http://glosar.aspekt.sk/default.aspx?smi=1&ami=1&vid=114>

emigration, especially to the USA and Canada. In 1910 just 18 percent of Slovaks worked in the industry and 23 percent lived in towns. According to a census from 1910 just 2715 people belonged among the intelligence. (V. Jancura, 2011)

1. Position of women

1.1 Women in the Upper Hungary

A view of woman at the beginning of 20th century was very traditionalistic. Women should have attributes like devotion, humbleness, morality and selflessness. The ideal of the Štúr's generation – highly educated woman as a support of the nation disappeared and was replaced by the image of Slovak woman in a ring of a family, a member of the "dove nation" with above mentioned "gifts". Girls did not have conditions for further education, not even in Hungarian. In villages their knowledge started and ended by reading, writing, and counting. This was due to the general poverty and also a fact that further knowledge was unusable for village women. Higher education consisted of knowledge of literature and foreign languages, especially Hungarian and German, ability to play the piano and draw.

The last option for education was the self-learning. This was common between the daughters of the members of the Slovak intelligence. But this was usually considered as unacceptable not only for time but also because it was believed that it would spoil morality of women. Women had no possessions, despite the fact that according to the Hungarian law daughters had the same right to fortune as sons. But there was followed the tradition that sisters left land to brothers. Women got a dowry from the inheritance, which usually became a part of husband's property. Wives were economically depended on their husbands due to the fact that they were paid very badly for their work, for example embroidering or making laces. After the wedding were women subordinated to husband's mother or sister. Woman had also a very important role in the activity of homestead. Not only that she performed all the "women's work", but in her husband's absence also activities that were strictly "male". After death of their partner, widowers usually married again and women usually stayed widows, sometimes they were even heads of a family.⁵³

1.2 First World War

The First World War meant a significant change in thinking in many countries, including Slovakia. Even a thinking of women about themselves changed. Women all over the world proved that they were more than able to carry out "men's work". The end of Austria-Hungary and formation of a new democratic state Czechoslovakia, under the leadership of T. G. Masaryk were also the consequences of the war.

1.3 Women in the first Czechoslovak republic

Change, characterizing this whole period had also manifested amongst women. Proof is a proclamation of Ľudmila Podjavorinská, who requested the Slovak National Council: "We beg you, let us sit amongst you, and be members of a National Council! We are faithful daughters of renowned fathers and proud mothers of heroic sons – we are worthy sitting amongst you!" (H. Gregorová, 2008, p. 132) But they did not let them into the building where the fate of the whole nation was decided. Despite that, politics slowly found its place in women's life. Eight women appeared at the first assembly of "Revolučná národná rada" in September 1918.

Hana Gregorová (see appendix C.1) became one of the most significant Slovak officials actively participating in the politics of the republic. Eight women were members of Czechoslovak parliament in 1920 and other five joined after some time. In 1923 was in Prague founded

53 Botíková, M.: Žena a rodina vo svetle etnokultúrnych tradícií. In: Rodina ako predmet vedy, 1994

a Women's National Council (WNC). Františka Plamínková became the first chairwoman. The plan of WNC had to ensure:

1. Equal jobs and salary for men and women
2. Social, economical and medical protection for women
3. Maternity insurance
4. Adjustment of rights and duties of the household helpers
5. Building hostels for unmarried female workers
6. Review of family laws..." (D. Drugová, 2007, p. 14)

1.4 Second World War

The rise of the military Slovak state meant breaking away from Czechs, return to separation and chauvinism, and for women somehow *"return to cooks"*. But the war had also opposite consequence – women were gradually becoming a part of war efforts by working in factories like in the first war, but they also became a part of the army, in the beginning like telephonists and heads of admin offices, later also like parachutists.

Activation of women in the Czechoslovak army was approved by the parliament on a proposal by L. Sloboda in 1947. At least seven women – parachutists were trooped in Czechoslovakia: Hilda Bartlová, Nadežda Göclová, Olga Viktorová, Zdeňka Malinová–Krátká, Genovéve Mastelová, Mária Petruňová–Micháľková.

In the summer of 1944 were women members of most paratroops, even despite the attitude of exile government in London. Women were medics, communicators, snipers, anti-tank weapon operators etc. For example it was Lýdia Studničková, Vanda Biněvská, Terézia Čerepňanová–Bieliková, Anna Ľachová, Anna Hricová and Helena Sotáková. Women also worked in foreign missions of Slovak National Uprising. They were assigned various tasks by command of the First Czechoslovak Army such as translators/interpreters as Margita Kocková and Mária Gulovičová (V. Gajdoš, 2007). Their work as nurses or supporters of partisans is of no less importance. Amongst the most important belong: Mária Bahurinská-Ottová, who worked in the anti-fascist resistance since 1939 and who fulfilled connecting, supplying and medical works in partisan groups Čapajev and Klement Gottwald; Chaviva Reiková, who organised the resistance of Jews against Nazism, the member of a voluntary group Amsterdam, and who was after a jump to our area in 1947 found and executed by Nazis; Gizela Fleismann, who tried to ensure help to Jewish communities and was deported to Auschwitz in 1944 or Helena Bachratá, who helped to families of persecuted uprising members. (Ľ. Ďuranová, 2003)

1.5 Women in the socialistic republic

A Constitution from year 1948 and a family law from year 1950 proclaimed an absolute equality of men and women. Based on a theory of Marxist and socialistic feminism which regarded in the emancipation just another product of the revolution, Slovak women were naturally joined into producing process and did not have to fight for this right like West women. Women were in the 50th-ies portrayed like tractor, harvester, crane drivers, miners, pilots but also like doctors, scientists and functionaries, *"...they (portrayed women) were making a universal picture of a woman shaded by a regime in a way how a social demand forms it to its form under the influence of the communistic ideology."* The concept of a *"new socialistic woman"* was made – a woman that was able to spend the whole day in work and then take care of her family, so she managed a *"double shift"*. A concept of maternity, based on a natural ability of woman *"to care"* showed itself even in a real economic position of women – they usually worked in areas directly adjoined with taking care and *"femininity"*: education, health service, art, upbringing of children, retail business, administrative. Lasting belief in managing abilities which were natural

to men pushed women aside to jobs with lesser salary and men, gifted by strength and leading abilities occupied higher positions or political functions.

Although women started to incorporate to production and they did not do just jobs that were regarded as traditional and feminine, they were financially underrated because of missing or insufficient education. This process also increased the opportunities for their further and better quality education. *“Society was offering them a possibility to catch up everything that they have missed in the past and what have not been enabled to them before. A concept of emancipation along the work recruitment also took into consideration how to help women who entered a producing process by building school facilities (kindergartens, schools), which guaranteed to women a care for their children during their absence at work. Service area mechanized home aids and free health care also contributed the development of their situation in area of working and home deployment.”* (J. Oravcová, 2008)

Despite this the idea of emancipation of women by participating on a productive work did not work. Women still (also by Stalin method) worked on two or three shifts and their work stayed inadequately assessed.

1.6 Women in a period after Velvet revolution

We should look at how the image of the *“perfect woman”* changed at this point of my work, compared to the ideal of early years. Specific feminine attributes such as ability to take care of the household, pleasant appearance, tactfulness and empathy were still considered to be the ideal. Classical patterns such as getting married young and having a family stayed normative as well. In 1980s a two-child family model was dominant and the age for marriage was virtually the same as the age of starting a family.

After the revolution, the nuclear family type started to prevail. Contact with foreign thinking caused the opening of taboo themes and a drift towards greater diversity in people's lives. From 1993 to 1999 the economic activity of women was about 50 percent. In the personal sphere, women (according to the survey from 1995) still did most of the domestic labours, such as laundry and ironing, cooking, cleaning up and tidying up. The survey also showed that in an ideal world the labours would be done mostly by women. In the political sphere women were the members of a parliament mainly because of the law, which said that about 30 percent members of parliament have to be women. Women constituted 29 percent members of parliament in the years 1985-1990. Then the system was abolished as a relic of the past times and after the first free elections this number dropped to 12 percent. Since then women controlled about 12 to 16 percent of mandates. The representation of Slovak women in the top executive posts never exceeded 15 percent. In the administration of Mikuláš Dzurinda it even dropped to 0 percent.

(Z. Bútorová, 2008).

2. “Women's affair”

2.1 The beginnings of feminism in Slovakia

The terms *“feminism”* or *“emancipation of women”* were in the first quart of 20th century perceived generally unfavourably. According to the public view of those times women must be *“mastered by man in a public life”*. Liberation of woman from this mastering was considered as impracticable and also undesirable. Free access to information and a free possibility to intervene in public sphere would cause *“immorality”* of women. First few Slovak female-authors also supported the traditional image of a Slovak woman – moral, religious, modest and unreservedly accepting men's domination. For example, Ľudmila Podjavorinská severely condemned feminists, of course from a point of view of a morality. Elena Maróthy – Šoltésová (see appen-

dices B.1, B.2 and B.3) stated: "So we, Slovaks in our cramped relations were always looking just somehow from the side but with interest to the development of the women's affair..." (H. Gregorová, 2008, p. 187)

Terézia Vansová, the founder of the first Slovak magazine for women "Dennica", wrote in a letter to Jozef Škultéty: "I would have to be really hit with a sack to know not that for so-called women's affair is field unfertile here. And so I just stay with mine up-to-now work, being convinced that what will come I will not accelerate even if I had an ability, will and means to do that and even the ostrich politics will not foil that."⁵⁴

Mainly hostile to the emancipation of women were "Národné noviny" led by the editor Svetozár Hurban Vajanský. On the other hand there was the liberal magazine "Hlas" which views of women were much more advanced. Nevertheless, the logic of those times put paradoxically motherhood and family welfare in contrast to education and independent thinking. Hana Gregorová became the first Slovak feminist. She had publicly presented her opinions for the first time in February 1912 on the lecture in "Živena". She was proving in it that the discrepancy between the level of education and the rights of foreign and Slovak women were enormous and needed change. Slovak women, according to Gregorová, were culturally backward and had only one "right" - to be quiet after the marriage. Gregorová also said that higher education of women was not threatening their good manners. (H. Gregorová, 2008) Lecture caused outrage, especially in the "cultural" Martin where Gregorová lived. In the same year her first book "Ženy" was published and caused the same moods as the lecture. The book focused on the issue of the status of women, especially in marriage, but also on their education and the taboo subject of domestic violence.

2.2 Foreign efforts

One of the representatives of the Slovak women's movement outside was Anna Miloslava Čajaková, who worked in the USA in years 1905 - 1919. She was a member of the Slovak Evangelical women's union in Chicago and the Slovak League in America. She was the first President of the Slovak organization of spinners, which associated the Slovaks in America like the Slovak league since 1918. She helped to establish the Slovak branch of Red Cross and significantly contributed to the efforts of "Živena". After her arrival to Slovakia she collaborated with T. Vansová in the editorship of the magazine "Slovenská žena". (Ľ. Ďuranová, 2003) Other representatives were for example Paula Novomestská, the member of the American "Živena", who lectured about Slovaks and Slovak nation in the Contemporary club, Anna Fabriciusová and Alžbeta Papánková.

Women were also members of explicitly male organizations like the gymnastics club "Sokol". During World War II they joined the domestic resistance organizations as members of "Priadky a včielky" or the Red Cross. They organized festivals and bazaars and the gain was used to buy fabric, bandages and books for soldiers at the front. The Slovak American Women Suffrage Party was established in 1915 in Binghamton. The party was joined by Johana Šebestová, Alžbeta Kabátová and Anna Brusilová.⁵⁵

54 Vansová, Terézia: List Jozefovi Škultétymu in Slovenka doma i na cestách, 2011, p. 316

55 Dobrotková, M.: Slovenská žena v Spojených štátoch amerických... In: Žena a právo, 2004

2.3 The feministic movement after the Velvet Revolution

The Velvet Revolution of 1989 and the split up of Czechoslovakia in 1993 caused a breakthrough in the society that significantly affected the status of women. Turn to democracy resurfaced all the errors of the former regime. From today's point of view socialistic emancipation cannot be viewed strictly as "good" or "bad" for women as a whole, rather than half-successful concept – half-successful mainly because it did not leave any traces in the minds of the population. "Paradoxical effect or respectively minimal transformative effect that socialist emancipation had in relation to the reflection of gender relations and gender asymmetry of power was manifested mainly in the superficial rejection of feminism as 'bourgeois excesses' in socialism and as 'totalitarian Communist ideology' after 1989." (J. Cviková, 2009, p. 16)

Rediscovering of feminism is associated with the German feminist foundation "Frauen Anstiftung" thanks to which a seminar about women living in post-socialist countries happened in 1993. The feministic slogan "personal is political" appeared in the post-revolutionary period in connection with the establishment of feministic movement in our country: "but for those who had spent their entire life protecting the dignity of personal space from the aggressive intervention of the political sphere, the feminist slogan 'personal is political' sounded like a bad joke."⁵⁶

The experience of people with the practices of the communist government such as eavesdropping and surveillance meant that the slogan was initially perceived as a "bad joke". Lectures of a feminist philosophy at Comenius University and feminist cultural magazine "Aspekt" were at the beginning of feminist activities in Slovakia. Feminism proclaimed that there is no democracy "...without democracy for women, there are no human rights without women's rights and children's rights, the rights of sexual minorities and others." (J. Cviková, 2009, p. 22)

For post-revolutionary democrats, however, feminism meant splitting forces. Conscious efforts of several women in 1993 led to the establishment of the first feminist organization in Slovakia - the organization ASPEKT. This organization and its members contributed importantly to revelation of hitherto taboo topics - such as violence against women and children, sexual minorities, reproductive rights and women's participation in politics. These first steps led also to the establishment of the organization Alliance of Women (dealing with issues of violence against women), Pro Familia, dealing with the same issues, FENESTRA crisis centre and also to the opening of the Centre for Gender Studies in the Department of Philosophy and History in the Faculty of Philosophy of Comenius University in Bratislava.

3. Participation of women in the public sphere

3.1 Associations and magazines to 1938

Associations and magazines are historically considered to be an important tool of penetration of women into the public sphere, initially through the literary – public sphere. A concept of motherhood and maternal care is applied, which means that woman "takes care of the society", acts as a helper of men. The most significant association was "Živena" (see appendices D.1 and D.2). It was founded in the 19th century and its efforts included the establishment of girls' educational institution in the Slovak language in which the girls had to learn politically innocuous items like cooking, crafting and homemaking in the native language.

After closing the "Matica slovenská" due to political restrictions and strong "hungarization" pressure, "Živena" became a kind of "national salvation". The main task of the association was to spread education of women and therefore was considered politically harmless. This made pos-

56 Šmejkalová, J.: Rod ako analytická kategória postkomunistických štúdií. In: Feminizmy pre začiatočníčky, 2009, p. 18

sible for women to participate in the public life. The activities of "Živena" included organizing amateur theatre, performances of choir in Martin, current affairs-publishing, promotion and presentation of women's housework – especially embroidery. "Almanach Živeny" (since 1872) and "Letopisy Živeny" (since 1896) served to raise public awareness and education among Slovak women. In 1910, chaired by Elena Šoltésová, Živena began to publish its own literary and associative magazine "Živena"⁵⁷.

The first women's magazine became "Dennica" (since 1898), whose editor is one of the first Slovak female-authors, Teresa Vansová. Hana Gregorová in her biography says that Vansová had to endure harsh domestic criticism: "...because women's magazine threatens the natural role of women in the family." (H. Gregorová, 2008, p. 207)

3.2 Contribution of "Živena" in the interwar and war period

The atmosphere of the new Democratic Republic finally led to the fulfilment of "Živena's" half a century effort – the establishment of schools for girls and women. Numbers of local departments and girls' schools were established (see appendices E.1 and E.2). In 1921 there were 30 departments and ten girls' schools. A school for female professions and education of girls was established in Prešov. The emphasis on social work increased – workers and instructors of courses for women were trained. In addition to cooking and sewing there were courses about education, domestic economy, hygiene for mother and baby, advice on career choices and also possibilities of domestic production.

Efforts of "Živena" directed towards the establishment of nurseries for working women, which were opened on 28th October 1922 in Martin and they were the only for the long time. Their establishment was initiated by Marieta Štekláčová who later managed them. The arising of the wartime Slovak state meant a step back to "Živena". It had to reduce its program; the government charged women in the Hlinka's Slovak People's Party in the social work. There were no women members of Slovak parliament, official propaganda and government action were pressing women back to the stoves, there were attempts to differentiate education for girls and boys. In the Hungarian occupation of southern parts of Slovakia "Živena" lost 16 departments and its membership has been deprived of Czech and Jewish women. The government requested that the "Živena" should be renamed to The Association of Evangelical Women. Events organized before were limited to parties with lectures and cultural programs on the occasion of anniversaries of important personalities of Slovak life.

During the Slovak National Uprising members of "Živena" organized collections of clothing and food, worked in hospitals and many fought in the mountains.⁵⁸

3.3 Suffrage

In Slovakia, unlike the rest of the world, women did not engage in the fight for their rights. In 1911, "Robotnícke správy" mentioned the large demonstrations of women in Berlin, Vienna and Zurich, but Prešporok (Bratislava) remained silent. (V. Jančura, 2011)

The First World War, which meant a shift in the perception of women, affected their attitude to politics. Czechoslovakia supported emancipation. The Declaration of Independence of the Republic of Czechoslovakia from 18. 10. 1918 said: "Women are constructed politically, socially and culturally on par with men." Czechoslovak women obtain suffrage already in 1919. Becoming independent politically continued in the growing interest in public life, setting up associations or establishment of the Women's National Council.

57 http://www.ecav.sk/?p=info/INFHist%C3%B3ria/udalosti/najstarsi_slovensky_zensky_spolok_Zivena_ma_140_rokov

58 http://www.ecav.sk/?p=info/INFHist%C3%B3ria/udalosti/najstarsi_slovensky_zensky_spolok_Zivena_ma_140_rokov

4. Women against the stream

In this chapter I introduce biographies of important Slovak women that decided to go “against the stream” of contemporary society. The sad fact is that they are not in any textbooks, and their names remain almost unknown despite of the huge merits. I mention four stories and four women, though there were many more – as Darina Bancíková – the first female Lutheran pastor in Slovakia, Božena Štúrová-Kuklová – the first woman to the inter-war Czechoslovakia who was awarded special university professor, Želmíra Duchajová-Švehlová, the first trained modern female artist or Mária Križanová, the first Slovak woman graduated of Medical Faculty of university in Prague and the first woman on a post of a primary.

4.1 Izabela Textorisová

Izabela Textorisová (see appendices A.1 and A.2) was the first Slovak female botanist, postal clerk and activist in women’s movement. She was born on 16 March 1866 in Ratkovo. She acquired her first findings in botany from botany Václav Vrana, a teacher in a public school. They became basis of her lifelong interest in nature. Vrana taught her to determine the plant and advised her how to set up her own herbarium. Andrej Kmeť and Ľudovít Holuby also helped her and led her. Despite the time-consuming responsibilities she mastered several languages - Latin, German, French and Russian. In the field of botany she became known and respected specialist, mainly because of her knowledge of flora in the region Turiec. Her expertise in botany acquired a level that could correspond with Slovak, Hungarian, and even European botanists. She discovered some rare plants such as *Daphne cneorum* or *Cyclamen europaeum*. Her most significant discovery is previously unknown thistle, which Hungarian botanist A. Margittai named after her – *Carduus textorisanus* Marg. She published her findings in professional journals, mostly under a pseudonym and exchanged herbarium items with many well-known experts. (Ľ. Ďuranová, 2003)

4.2 Helena Turcerová-Devečková

The first Slovak woman, who gained a doctorate at Sorbonne, was born in the village of Slovany in the region Turiec. Her parents as many other Slovak millers and traders moved to Russia due to poverty, where Helen attended elementary school and French high school. She decided to continue her studies at Sorbonne, where she studied at the “Collège de France” and at the Institute of Oriental Languages. In 1910 she started to work at her dissertation with theme of an idea of Slovak independence and life of Ľudovít Štúr. She handed over the work in April 1913 under the name “*Louis Stur et l'idée de l'Independance Slovaque (1815 - 1856)*”. The work was very positively evaluated, and Helen Turcerová was in 1913 officially graduated as a doctor as the first in the history of Slovakia.

Her dissertation was published the same year in French and had a good response in magazines “*Národné noviny*”, “*Národný hlásnik*” and others, but it was not published in Slovak until 1956. She stopped in Slovakia on her way back from Italy in 1914 and the beginning of the First World War reached her in Martin, so she stayed permanently in Slovakia. She married the pastor of Jasov Ondrej Devečka. After the war she began to pursue to political agendas and spread Czechoslovak-French cooperation. In 1919 she was a member of the Czechoslovak delegation on the Peace Conference in Paris. After returning in 1920, she began to learn Slovak, French and German at a trade school in Dolný Kubín in 1923 and then she worked for two decades as an inspector of foreign languages at business schools and schools for professional women in Kežmarok. In 1948 they moved to Bratislava, where she did the translation work. (Ľ. Ďuranová, 2003)

4.3 Mária Bellová

The first Slovak female doctor studied at school in Banská Štiavnica and since 1905 as an extraordinary listener of a Medical faculty at the University of Budapest. In a consideration of contemporary prejudices entering the university was not easy. A year later, she was accepted as a proper listener. In 1910 she received as the first Slovak woman a medical degree. She worked at a psychiatric hospital in Pécs, then in Trenčín and settled in the surgical ward in Romanian Tirgu Mures in the 1913, where she worked during the war as a military doctor.

After the war ended she worked in Košice and then in Horný Smokovec as a doctor, later primary of the Institution for tubercular children. Her merits are major contribution to the development of medical science in Slovakia in the field of children tuberculosis, investigation of a new dietary and hygienic method of treating this disease, applying the research of medicinal herbs in the treatment of tuberculosis of skin, and her lectures and discussions about professional development of health education in which she was among pioneers in Slovakia. (Ľ. Ďuranová, 2003)

4.4 Ľudmila Šapošniková – Aujeská

She became a pilot in 1930 as the first Czechoslovak woman. After arising of Czechoslovakia, her whole family moved to Nitra. Her first husband, Air Force Lieutenant Nikolai Šapošnikov influenced her decision to fly. Together they founded an aviation club of M. R. Štefánik in Bratislava. Initially she flew on the biplane Brandenburg, then on the single-place machine and the ideal aircraft for short flights constructed by her husband and named "Vrabčiak" (Sparrow). She attended to a sport flying to 1939, participated in the Aviation Days and the races in the sport flying. (Ľ. Ďuranová, 2003)

Summary

I chose to write my work about the gender history or "history of women". It was very interesting to follow steps of women who tried to equal men in every way and also how feminism slowly started to be accepted in our state. In the first chapter I spoke about how Slovakia looked in the beginning of 20th century – it was backward, traditionalistic, agricultural country with "field unfertile" to any kind of women's emancipation. In the second chapter I focused on the position of women, changing by time. I tried to show how even view of society changed in periods of first and second World War and what exactly this change meant for women.

When we are speaking about society, we can say that the 20th century was the most turbulent. It was the century when women started to establish their own associations, fight for their rights, fight wars and do "male" works. The third chapter is mainly about feminism. The idea of feminism was and still is regarded as something radical and unnatural. Slovak women were fighting for their rights quietly. There were no big demonstrations, just little initiatives that ended up by raising "Živena" – one of the most important Slovak organizations. Our women got the suffrage in 1919. Feminism then again became more visible after the Velvet revolution (1989). The fourth chapter is about women whose lives were going "against the stream". These significant women proved that they can be just as good and even better as men. They had to stand prejudices of society these days and their education was practically fought. I wanted to show important women who lived in Turiec in the practical part of my work.

I would like to consider my work as something with one aim – to make these women visible, and not just these, but all women in our country with their own history.

APPENDICES

In the footsteps of significant women and feministic movement in Turiec

Picture A.1 – House of Izabela Textorisová in Blatnica

Picture A.2 – Grave of Izabela Textorisová
in the Slovak National Cemetery in Martin

Picture B.1 – House of Elena Maróthy-Šoltéssová on the Ambra Pietra Street in Martin

Picture B.2 – Gravesite where Elena Maróthy-Šoltésová is buried in the Slovak National Cemetery in Martin

Picture B.3 – Resting place of Šoltés' family where Elena Maróthy-Šoltésová is buried

Picture C.1 – House where Hana Gregorová was born in Martin

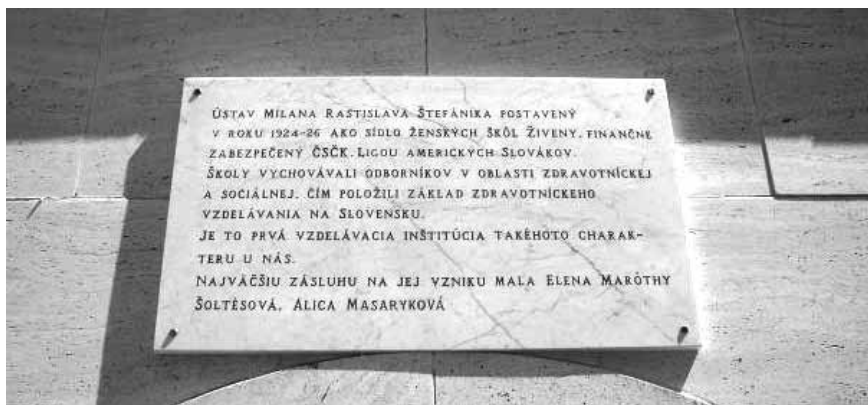
Picture D.1 – The second building of "Živena" in Martin

Picture D.2 – The memorial plaque on the building of “Živena”

Picture E.1 – Building of Štefánik's Institute in Martin

Picture E.2 – The memorial plaque of Štefánik's Institute

SOURCES

Literature:

- BÚTOROVÁ, Z. et al. 2008. She and He in Slovakia. Bratislava: Institute for Public Affairs, 2008. Colective of authors from International Centre for Family Studies, Rodina ako predmet vedy. 1994. Bratislava: International Centre for Family Studies, 1994.
- CVIKOVÁ, J. – DEBRECÉNIOVÁ, J. – KOBOVÁ, Ľ. 2007. Rodová rovnosť. Bratislava: Občan a demokracia, 2007.
- CVIKOVÁ, J. – JURÁŇOVÁ, J. 2009. Feminizmy pre začiatovníčky. Bratislava: ASPEKT, 2009.
- DRUGOVÁ, D. – SÁMELOVÁ, K. 2007. Feminizmus na Slovensku. 2007.
- ĎURANOVÁ, Ľ. – ŠOURKOVÁ, A. – TÁBORECKÁ, A. 2003. Lexikón slovenských žien. Bratislava: Svornosť, 2003.
- GREGOROVÁ, H. 2008. Slovenka pri knihe. Bratislava: ASPEKT, 2008.
- LENGELYOVÁ, T. Žena a právo. 2004. Bratislava: Historický ústav SAV, 2004.
- VANSOVÁ, T. Slovenka doma i na cestách. 2011. Bratislava: ASPEKT, 2011.

Other sources:

- GAJDOŠ, V. Ženy – parašutistky v druhej svetovej vojne. 2007. [online] [quoted 2012-12-27] Available on the Internet: <http://www.druhasvetova.sk/view.php?cislocclanku=2007020009>
- Glosár rodovej terminológie. [online], [quoted 2013-01-10]. Available on the Internet: <http://glosar.aspekt.sk/default.aspx?smi=1&ami=1>
- JANCURA, V. Prvá slovenská feministka sa trápila v manželstve. 2011. [online] [quoted 2012-12-28]. Available on the Internet: <http://spravy.pravda.sk/domace/clanok/169582-prva-slovenska-feministka-sa-trapila-v-manzelstve/>
- ORAVCOVÁ, J. „Odlišné“ telá v budovateľskej stratégii 50. rokov 20. storočia. Reprezentácia žien v socialistickej vizuálnej kultúre. 2008. [online] [quoted 2012-12-29] Available on the Internet: <http://www.zenyvumeni.cz/index.php?id=139>
- Najstarší slovenský ženský spolok Živena má 140 rokov. [online], [quoted 2012-01-04].

Available on the Internet:

- http://www.ecav.sk/?p=info/INFHist%C3%B3ria/udalosti/najstarsi_slovensky_zensky_spolok_Zivena_ma_140_rokov

Photos:

- House of Izabela Textorisová: <http://www.zdruzeniemf.sk/en/project-cycle-routes-are-not-enough/personalities-that-brought-fame-to-the-turieci-region?photos>
- House of Elena Maróthy-Šoltéssová, Lilga family's house, "Živena", Štefánik's Institute: <http://www.google.sk/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=5&cad=rja&ved=0CEQQFjAE&url=http%3A%2F%2Fwww.infovek.sk%2Fpredmety%2Fdejepis%2Fprojekty%2Fpomniky%2Fword%2Fmartin.doc&ei=q3UWUZKVMKr64QT09YG4DA&usq=AFQjCNE4hFyizDypAC1se73fK4Qhg-CS5w>

Poznámky/Notes

Ruled area for notes with horizontal dashed lines.

EUSTORY je súťaž pre študentov stredných škôl. Ich súťažnou úlohou je na základe vlastného individuálneho alebo skupinového výskumu vytvoriť prácu – štúdiu – na určitú dejepisnú tému. V minulosti sme v súťaži skúmali napríklad multikultúrnu dimenziu Slovenska či sme predstavovali príbehy jednotlivcov, ktorí sa nejakým významným spôsobom zviditeľnili v širšej komunite.

Z víťazných prác každoročne pripravujeme a vydávame zborník, ktorý prezentujeme na najrôznejších fórach. Najlepšie príspevky aj oceňujeme hodnotnými výhrami. Študentom ich odovzdávame na oficiálnom vyhlásení víťazov, za účasti patróna súťaže, všetkých hodnotiteľov, významných osobností vedeckého a spoločenského života, ako aj ostatných hodnotených študentov. Každý študent, ktorý do súťaže poslal svoju prácu, dostane osvedčenie o účasti, ktoré môže predložiť pri prijímacích skúškach na vysokú školu.

Autorom najlepších prác sa však otvárajú aj ďalšie zaujímavé možnosti. Môžu sa zúčastniť týždenných zahraničných pobytov s názvom YOUTH ACADEMIES, na ktorých sa stretnú s úspešnými účastníkmi súťaže zo všetkých 24 zapojených krajín. Tento rok naši autori navštívili Slovinsko a Fínsko, kde okrem toho, že spoznali mnoho nových inšpiratívnych kolegov a nadobudli mnohé užitočné kontakty, mali možnosť spoznať kultúru, ale aj históriu krajiny, o ktorej sa v škole toľko neučili. Zároveň si prostredníctvom rôznych aktivít a diskusií vycibrili schopnosti, ktoré neskôr použijú vo svojom ďalšom štúdiu a živote.

A napokon, v rámci súťaže, respektíve programu EUSTORY, vzniká celá komunita, ktorá naďalej zostáva v kontakte. Profily všetkých slovenských absolventov nájdete na našom webe v sekcii – EUSTORY ALUMNI. Absolventi sa v nich s nami podelili o zážitky z pobytov, ako aj o ich motiváciu prečo sa do súťaže zapojili. Profily nájdete aj na hlavnej stránke www.eustory.eu.

Novinky ohľadom súťaže, ako aj všetky zaujímavosti z pobytov, nájdete na blogu programu EUSTORY eustory.wordpress.com, ako aj na Facebookovej stránke www.facebook.com/pages/Eustory.

ISBN 978-80-970163-5-7